
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

22. évfolyam 6. szám

2013. június

Tartalom

Könyvtárpolitika

- A Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozójának ajánlásai a 2014–2020-as tervidőszakra készülő könyvtári fejlesztési stratégiához 3
- Kárpát-medencei konferencia és együttműködési megállapodás Csongrádon . . . 5
- Sörény Edina:** Közgyűjtemények az oktatásért 8

Műhelykérdések

- Payer Barbara:** A korszerű használóképzés, avagy e-learning egyszeregy . . . 17
- Pegán Anita:** Fenntarthatóság és könyvtár 26

Konferenciák

- Nagy Anikó:** Az MKE a XX. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon 35

Memento

- Pogány György:** Borzsák István és a könyvtári világ 40

Perszonália

- Nagy Éva:** Takács Miklós (1929–2013) 46
- Liszka Zsuzsanna:** Szalai Ágnes (1934–2013) 49
- Pogány György:** Kenyéri Kornélia (1948–2013) 54

Könyv

- Poprády Géza:** Temesi Ferenc Bartók-könyve 57
- Vajda Kornél:** Egy csodálatos könyvről – néhány szerény kritikai megjegyzéssel 62

From the contents

Recommendations of the 7th World Meeting of Hungarian Librarians (3);
Edina Sörény: Public collections for education (8);
Barbara Payer: Modern user education, or the basics of e-learning (17);
Anikó Nagy: The Association of Hungarian Librarians at the 20th Budapest International Book Fair (35)

Cikkeink szerzői

Liszka Zsuzsanna, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteményének munkatársa; *Nagy Anikó*, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének projektmenedzsere; *Nagy Éva*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár igazgatóhelyettese; *Payer Barbara*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Pegán Anita* könyvtáros (Budapest); *Pogány György*, a pilisi Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Poprády Géza*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. főigazgatója; *Sörény Edina*, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Közgyűjteményi Főosztályának vezető tanácsosa; *Vajda Kornél*, a 3K ny. főszerkesztője

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Fülöp Attiláné**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpásné Balczer Gabriella**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az
Emberi Erőforrások Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet
Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.
HU-ISSN 1216-6804

A Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozójának ajánlásai a 2014–2020-as tervidőszakra készülő könyvtári fejlesztési stratégiához

Bevezető gondolatok

Napjainkban – az információbőség korában – az egyik legnagyobb kihívás a választani tudás művészete. E szükséglet ki-elégítésében különösen felértékelődik a könyvtárak jelentősége. Amit a könyvtárosok tesznek, az nemzeti ügy, hiszen munkájuk nélkül nem maradhat meg a nemzeti kultúra. A könyvtáraknak – határokon innen és túl – a közösségteremtésben is jelentős szerepük van.

(DR. KÖVÉR LÁSZLÓ, AZ ORSZÁGGYŰLÉS ELNÖKE VILÁGTALÁLKOZÓN ELMONDOTT BESZÉDÉBŐL, TARTALMI IDÉZET)

A könyvtár az egyéni érvényesülés és a társadalmi fejlődés záloga is, hiszen támogatja az ismeretszerzést, a kompetenciák fejlesztését, de a közösségépítést is. Eppen ezért célunk a könyvtári rendszer folyamatos fejlesztése, melynek révén erősödik a könyvtárak társadalmi szerepvállalása, hosszú távú működésének fenntartása, továbbfejlődhetnek az országos szolgáltatások, és biztosított a könyvtáros szaktudás folyamatos megújítása.

(HALÁSZ JÁNOS KULTURÁÉRT FELELŐS ÁLLAMTITKÁR VILÁGTALÁLKOZÓN ELMONDOTT BESZÉDÉBŐL, TARTALMI IDÉZET)

A magyar történelmet és példaképeket a magyar intézmények – köztük könyvtárak – közvetítik az új generáció számára. A fiatalság előmenetele sikeresebb, ha anyanyelvi bázison alapul. A könyvtárosokkal közös a felelősségünk, hogy megtartsuk nemzettársainkat a magyar kultúrában, hogy népszerű legyen az anyanyelv-használat, hogy megmentsük az értékeinket!

(RÉPÁS ZSUZSANNA NEMZETPOLITIKÁÉRT FELELŐS HELYETTES ÁLLAMTITKÁR VILÁGTALÁLKOZÓN ELMONDOTT BESZÉDÉBŐL, TARTALMI IDÉZET)

A Magyar Könyvtárosok VII. Világtalálkozója – azonosulva a fenti gondolatokkal, és a Világtalálkozó címében meghirdetett célok teljesülése érdekében – a készülő könyvtári stratégiához az alábbi javaslatokat fogalmazza meg.

Együttműködés – integráció – megújulás

A könyvtáraknak mással nem pótolható szerepe, egyben küldetése a helyi információk és az információkat hordozó dokumentumok (legyen az papíralapú, elektronikus vagy egyéb formátumú) gyűjtése, őrzése, feltárása, szolgáltatása, valamint a közösségépítés.

A kisebbségi magyar közösségek tapasztalatai egyértelműen bizonyítják, hogy a magyarság vállalása, a magyar kultúra ápolása és a magyar anyanyelv használata szoros összefüggést mutat. A kisebbségi magyar közösségek megtartása szempontjából rendkívül fontos tehát az anyanyelv ápolása, az olvasás, amelynek egyik intézményes hátterét a könyvtárak és az ott dolgozó könyvtárosok biztosítják.

A hazai és a világ minden táján működő, különböző típusú könyvtárakban dolgozó magyar könyvtárosok – mint a multikulturális értékek képviselői, terjesztői, segítői – között létrejövő folyamatos kapcsolattartás alapozza meg az egységes, rendszerszerű szolgáltatást. A magas szintű és minőségi könyvtári szolgáltatások létrehozásához, folyamatos elérhetőségének biztosításához és fenntartható fejlődéséhez megkülönböztetett kormányzati támogatásra, továbbá hazai és európai uniós forrásokra van szükség.

A könyvtári rendszer optimális működéséhez szükség van a tapasztalatok átadására, egymás eredményeinek megismerésére és hasznosítására, az egymástól történő tanulásra, valamint a közös gondolkodásra a könyvtári tevékenység jövőjéről, az egységes fejlesztés céljairól, a feladatokról. Ennek érdekében:

1. Az Országos Széchényi Könyvtár, a Könyvtári Intézet és az Országgyűlési Könyvtár szervezésében négylevente rendezzük meg a Magyar Könyvtárosok Világtalálkozóját.

2. Az Informatikai és Könyvtári Szövetség szervezésében évente kerüljön sor a Kárpát-medencei könyvtárosok konferenciájára.
3. A szakmai konferenciákon, műhelytalálkozókon, országos szakmai rendezvényeken biztosítani kell a külföldön tevékenykedő magyar könyvtárosok részvételi lehetőségét, különös tekintettel a Magyar Könyvtárosok Egyesülete Vándorgyűlésén való részvételre és közreműködésre.
4. Pályázati lehetőséggel kell támogatni a Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok rendszeres tapasztalatcseréjét.
5. A határon túl dolgozó könyvtárak, könyvtári intézmények számára együttműködési megállapodások mentén biztosítani kell az országos könyvtári szolgáltató rendszerekhez való csatlakozás lehetőségét.
6. A határon túli könyvtárakban létesült bázis képzőhelyeken folytatni kell a könyvtárosok anyanyelven történő szakmai továbbképzési programját, illetve újabb helyszíneket, képzőintézményeket és képzési témákat kell bevonni a továbbképzésbe. A tananyagok egy része legyen elérhető távoktatási formában is. Ösztöndíjas rendszerben alkalmanként lehetőséget kell biztosítani a magyarországi továbbképzések elvégzésére és tapasztalatcserére is.
7. A korábban kialakult képzési, területi ellátási, helytörténeti kutatási kapcsolatok mentén folytatni kell a hazai könyvtárak és a hozzájuk területileg közel eső határon túli könyvtárak együttműködését.
8. Magasabb szintre kell emelni a digitalizálási együttműködést. Ennek érdekében:
  - a határon túli könyvtárak a magyarországi intézményekkel azonos módszertani támogatásban részesüljenek;
  - egységes elvek mentén történjen a digitalizálás annak érdekében, hogy az elkészült szolgáltatások átjárhatóak és az eddigi eredményekhez integrálhatóak legyenek;
  - indítsunk olyan közös digitalizálási programokat, amelyek keretében egyeztetett elvek szerint történik a dokumentumok fenntartható minőségű digitalizálása, és a létrejött eredmények kölcsönös hasznosítása – szem előtt tartva a gyűjteményekből hiányzó dokumentumok virtuális pótlásának lehetőségét;
  - készüljön el a digitális vagyon nyilvántartása, és lehetőség szerint terjedjen ki a határon túli gyűjteményekre is;
  - a már meglévő eredményekből kiindulva fektessük le a „Virtuális Magyar Világkönyvtár” alapjait;
  - hozzunk létre olyan virtuális fórumot, ahol a digitalizáló műhelyek megvitathatják javaslataikat, problémáikat.
9. Gondoskodni kell a szórványban található gyűjtemények, hagyatékok kezeléséről, nyilvántartásáról (különös tekintettel a veszélyeztetett gyűjteményekre és dokumentumokra), megmentéséről, az ehhez szükséges információk szervezett áramlásáról, cselekvési stratégia kialakításáról – mindezekhez az anyaország is nyújtson segítséget.
10. A közös kutatási programok megvalósítása érdekében hozzunk létre online virtuális kutatóközösségeket, és ehhez teremtjük meg a technikai feltételeket, a csoportmunka lehetőségeit – kitüntetett figyelmet szentelve a hagyományos olvasáskultúra értékeinek digitális korba való átmentésére.
11. Válgjon rendszeressé a szakmai eszmecsere, a kommunikáció – a legújabb IKT eszközök alkalmazásával – a világ minden táján élő magyar könyvtárosok között.

Stratégia, feltételek biztosítása

A minisztériumban készülő könyvtári szakmai stratégia elkészítési folyamatában javaslataikkal vegyenek részt a szakmai szervezetek és egyéb könyvtári szervezetek.

A Magyar Könyvtárosok Világtalálkozója nélkülözhetetlennek érzi a Könyvtári Intézet hazai és nemzetközi könyvtári szakirodalmat biztosító, koordináló, szervező, szolgáltatásokat működtető, feltételeket biztosító, kutató, elemző és képzési tevékenységét az együttműködés megvalósulásában.

A könyvtári szakterület civil szakmai szervezeteinek léte stratégiai kérdés. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség működési körülményeinek és feltételeinek biztosítása hozzájárul a könyvtári rendszer eredményes és hatékony fenntartásához, az információhoz való egyenlő esélyű és szabad hozzáférés biztosításához.

Budapest, 2013. május 29.

Kárpát-medencei konferencia és együttműködési megállapodás Csongrádon

Mint csaknem minden esztendőben, idén május végén is tanácskozásra gyűltek össze Csongrádon a Kárpát-medence magyar könyvtárosai, illetve könyvtáros szakmai, érdekképviselői szervezeteik képviselői, hogy anyaországi kollégáikkal együtt megvitassák a szakma közös vagy éppen területenként nagyon is eltérő gondjait.

A tanácskozás – a hivatalos és ünnepélyes köszöntők elhangzása után – rendszerint egy fölkért „külső” előadó hosszabb expozéjával kezdődik. Az elmúlt években például Bárdi Nándor szociológus, kisebbségkutató vagy Pomogáts Béla irodalomtörténész előadása vezette be az ülést. Ezidén Szarka László kisebbségkutató tartott nagy érdeklődéssel kísért előadást *Szomszédságpolitika – kisebbségpolitika* címmel. Ezek a csakugyan gondolatébresztő nyitó előadások mintegy szellemi, kultúr-történeti, szociológiai kontextust teremtenek az aktuális tanácskozások főbb témái köré, rendre fölfestve azt az áttekintő képet, amelynek egyik szegmensét képezi a hazai és a határon túli magyar könyvtárak munkája.

A szigorúan vett könyvtárszakmai referátumok sorát idén Sörény Edina, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Közgyűjteményi Főosztályának vezető tanácsosa nyitotta meg *Tájékoztató a magyarországi könyvtári rendszer fejlesztési irányairól* és eredményeiről címmel. Majd Bánkeszi Katalin, a Könyvtári Intézet igazgatója *A határon túli kapcsolatok megjelenése az Országos Könyvtárfejlesztési Stratégiában* cím alatt foglalta össze mások mellett azokat a szempontokat, amelyek a 2014-től kezdődő és éppen ezekben a hetekben, hónapokban formát öltő új könyvtári stratégia lehetséges pontjai, tételei lesznek.

A továbbiakban Ramháb Mária, a kecskeméti Katona József Könyvtár igazgatója, egyben az Nemzeti Kulturális Alap elnökségi tagja adott tájékoztatást az NKA könyvtámogatási rendszeréről; utána Redl Károly, az Országgyűlési Múzeum Előkészítő Irodájának vezető helyettese foglalta össze a fiatal Kárpát-medencei magyar könyvtárosok *Könyvtár, ami összeköt* elnevezésű ösztöndíjprogramjának tapasztalatait.* A konferencia befejezéséként a határon túli magyar könyvtáros szervezetek küldöttei számoltak be az utóbbi egy-két esztendőben végzett tevékenységükről.

A konferencia jelentőségét az a tény is emelte, hogy idén fordult elő először, hogy mind a hét szomszédos ország magyar könyvtárossága képviseltette magát. Ezért is vált lehetségessé az az ünnepélyes aktus, hogy az Informatikai és Könyvtári Szövetség mind a hét ország magyar könyvtáros szervezetével együttműködési megállapodást írt alá. Ennek szövegét alább közöljük. **(M. L. M.)**

---

* Lásd: Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2011. 12. sz. 30–40. p. és 2012. 12. sz. 35–46. p.

EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS

Az együttműködési megállapodás létrejött egyrészről:
Informatikai és Könyvtári Szövetség – továbbiakban IKSZ –
(Székhelye: Magyarország – 1827 Budapest, Budavári Palota F. épület),
képviselője: dr. Fodor Péter elnök,

másrészről az alábbi határon túli szakmai szervezetek között:

Burgenland Tartomány Könyvtárosi Szövetsége

(Székhelye: Ausztria – A-7501 Unterwart No 230.),
képviselője: Kelemen László társelnök.

Horvátországi Magyarok Központi Könyvtára

(Székhelye: Horvátország – Pélmonostor, Kralja Tomislava 2.),
képviselője: Rabbi Zsolt vezető.

Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesülete

(Székhelye: Románia – Csíkszereda, Stadion u. 1./bis.),
képviselője: Kopacz Katalin-Mária elnök.

Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesülete

(Székhelye: Szlovákia – Somorja, Park u. 4.),
képviselője: Milány Éva elnök.

Szlovéniai magyar könyvtárosok

(Székhelye: Szlovénia – Muraszombat, Zvezna u. 10.),
képviselője: Papp József.

Kárpátaljai Magyar Könyvtárosok Egyesülete

(Székhelye: Ukrajna – UA 90202 Beregszász, Hősök tere 7.),
képviselője: Varga Éva elnök.

Kapocs Könyvtári Csoport

(Székhelye: Vajdaság – Zenta, Posta u. 18.),
képviselője: Hajnal Jenő koordinátor.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSI MEGÁLLAPODÁS CÉLJA

A Kárpát-medence országaiban működő magyar könyvtáros szervezetekkel hosszú távú együttműködés létrehozása, a már meglévő kezdeményezéseken alapulva új kapcsolati és együttműködési formák, területek kialakítása.

Fő célként kerül megjelölésre a könyvtáros szervezetek közös szakmai tevékenységének és intézményi kapcsolatainak fejlesztése, azaz

- a szervezetek tagjai között létrejövő kapcsolatrendszer kiépítése és működtetése,
- a szervezetek közötti szakmai információáramlás, információcsere megteremtése és működtetése,
- a közös fejlesztések eredményeinek rendszeres megismertetése és kölcsönös hasznosítása.

AZ EGYÜTTMŰKÖDÉS SZAKMAI TERÜLETEI

1) Közös pályázatok készítése

Az IKSZ felajánlja pályázatfigyelő rendszerét, koordinálja a közös hazai és európai uniós pályázatok elkészítését és segíti megvalósításukat.

A 2014–2020 közötti időszakban az Európai Unió Kreatív Európa programjában kölcsönös együttműködések alapján veszünk részt.

2) A könyvtári állomány fejlesztése

Az IKSZ kezdeményezi az Emberi Erőforrások Minisztériumánál, hogy a határon túli könyvtárak kapcsolódjanak az Országos Dokumentum-ellátási Rendszerhez, valamint a Magyar Országos Közös Katalógushoz (MOKKA), és mind küldő, mind fogadó könyvtárként aktív részesei legyenek a szolgáltatásoknak.

Továbbra is fontos a határon túli könyvtárak magyar nyelvű dokumentumállományának fejlesztése. Ennek érdekében az IKSZ felkéri tagságát, hogy végezzen felmérést a könyvtárak támogatására alkalmas saját könyvkészletei feltérképezésére, valamint kezdeményezi az NKA-nál ilyen tartalmú pályázatok kiírását.

3) Továbbképzés

Az IKSZ támogatja a testvérkönyvtári kapcsolatok keretében a határon túli könyvtárosok 1-2 hetes időtartamú szakmai továbbképzését, amelynek elősegítésére felajánlja a határon túli szakmai szervezetek számára akkreditált „Minőség menedzsment” képzését, kihelyezett lebonyolítással.

4) Szakmai információáramlás, tájékoztatás

Ennek megvalósításához az együttműködő felek vállalják, hogy az IKSZ koordinálásával létrehoznak egy „információs fórumot”, amelyen keresztül kölcsönösen tájékoztatják egymást jelentősebb rendezvényeikről, továbbképzéseikről, kiadványaikról.

A fontosabb eseményeken az együttműködő felek igény szerint biztosítják a szervezetek képviselőinek programokon való részvételét.

Az IKSZ vállalja, hogy a könyvtáros szakma egészét érintő hazai rendezvényekre minden esetben kezdeményezi a lebonyolító szervezeteknél a határon túli szakmai szervezetek meghívását.

Szakmai folyóiratában – Könyvtári Levelező/lap – teret biztosít a határon túli szakmai szervezetek életéről, az általuk koordinált eseményekről és hazai rendezvényekről tájékoztató tudósításoknak. A folyamatos tájékoztatás és tájékozódás elősegítésére lehetővé teszi, hogy a határon túli szakmai szervezetek tagkönyvtári térítésmentesen kapják a lapot.

ZÁRADÉK

Az együttműködésben részt vevő felek kölcsönösen megállapodnak abban, hogy a fent leírtak alapján végzett tevékenységet évente legalább egyszer közösen áttekintik és javaslatokat, ki-e-gészítéseket eszközölnek az együttműködés további fejlesztésére.

Az éves találkozók javasolt helyszíne Csongrád.

Az együttműködő partnerek kijelentik, hogy a megállapodás tartalmát megismerték, és mint akaratukkal mindenben megegyezőt írnák alá.

Csongrád, 2013. május 27.

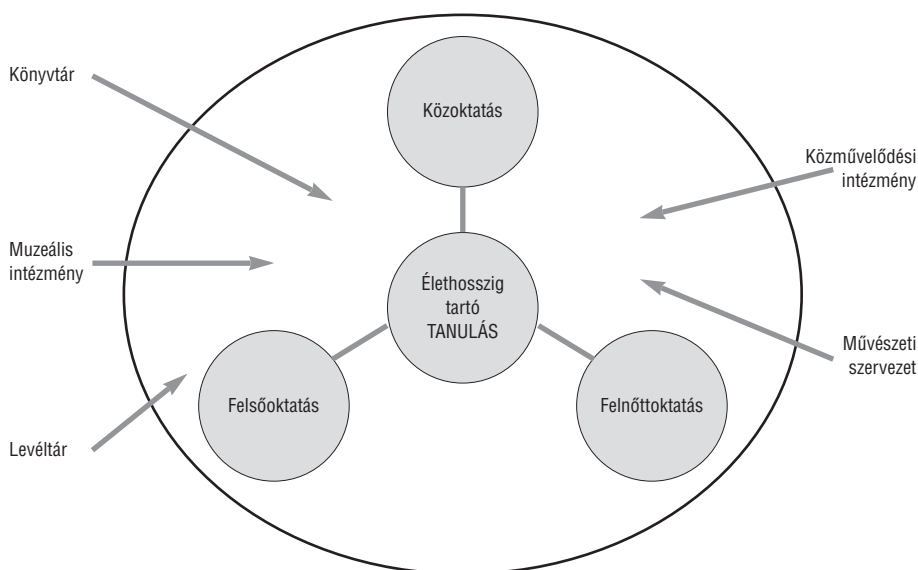
Sörény Edina

Közgyűjtemények az oktatásért

AZ OKTATÁS ÉS A KULTÚRA KÖZÖS ÚTJAI

A napjainkban zajló társadalmi változások nyomán, a technológiai innováció, a környezettudatosság világméretű megjelenése és elsősorban a **hosszú távú fenntarthatóság követelményének hatására** felértékelődött és **nélkülözhetetlenné vált az egész életen át tartó és az élet minden területére kiterjedő tanulás.** A gyorsan változó társadalmi igények kiemelten szükségessé tették a tehetség, a kreativitás, a képességek és készségek fejlesztését, amelyben egyaránt meghatározó szerepe van a kompetencia-alapú képzésnek, a formális, a nem-formális és az informális tanulási formáknak.

Az oktatás és kultúra kapcsolódási pontjai

Az Európai Unió a 2020-ig megfogalmazott stratégiája alapján arra törekszik, hogy a világ **legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdasága**

legyen, amely nagyobb arányú foglalkoztatást, jobb munkahelyeket és erősebb társadalmi kohéziót biztosítva válják képessé a fenntartható növekedésre. A cél eléréséhez a **tudás alapú társadalom követelményeinek megfelelő, a magasabb szintű és színvonalú foglalkoztatás igényét kielégíteni képes oktatási és képzési rendszerekre van szükség.**

A társadalom számára az emberek **szellemi, testi és lelki egészségének megőrzése** egyaránt fontos tényező. Az elvárásoknak megfelelni képes, rugalmas és **harmonikus személyiség kialakulásához** – a fiatalokat érő rendkívül sokféle hatás miatt – a család mellett **az oktatási és kulturális intézmények szoros együttműködésére van szükség.** Olyan együttműködésre, amely egyrészt **stratégiai jellegű, és meghatározza a legfontosabb beavatkozási területeket, másrészt gyors eredményt hozó közös akciók lebonyolítását célozza.**

A 2012-ben kidolgozott és 2013. szeptember 1-jén hatályba lépő új **Nemzeti Alaptanterv a kompetenciafejlesztés területein új lehetőségeket teremtett az iskolán kívüli nem-formális és informális képzés fejlesztésére.**

Az oktatási folyamatok módszertani korszerűsödésére válaszként új, módszertanukban és technológiájukban is megújuló közgyűjteményi tartalmak és szolgáltatások megjelenítésének igénye fogalmazódott meg a 2000-es évek közepén. A **könyvtárak, a muzeális intézmények és a levéltárak számára egyaránt kiemelt feladattá vált az élethosszig tartó tanulás elvárásrendszerének történő megfelelés,** ennek érdekében a közgyűjteményeknek a legfontosabb iskolán kívüli oktatási helyszínné váltak. A hiteles, **alternatív oktatási helyszínen** túl a közgyűjtemények jelentik a digitalizáció következtében egyenlő esélyű hozzáférést biztosító **virtuális tereket,** valamint az **új tartalommal töltődő innovatív közösségi helyeket.** Ez utóbbi, a közgyűjteményeknek közösségi helyszíneként történő „térhódítása” új kihívásokat és feladatokat tartalmazó funkció, amely az otthoni kultúra fogyasztásra is hatással lehet.

A **könyvtárak, a muzeális intézmények és a levéltárak** gyűjteményeik révén alkalmassá váltak a tudás és a minőségi információk gyors közvetítésére, elmélyítésére, hitelesítésére, valamennyi kulcskompetencia fejlesztésére, túllépve ezzel a hagyományos iskolai tevékenységi formákon. Olyan új típusú ismeretszerzési lehetőséget biztosítanak, amely a használói és látogatói igények és érdeklődés alapján interaktív, tapasztalatra és tevékenységre épülő, saját élmények alapján motiváló, új szervezési módokat használó, problémafelvető, valamint gyakorlatorientált módszerek alkalmazási lehetőségét nyújtja. A közgyűjteményi programok és foglalkozások során alkalmazott **tanulási módszerek,** illetve a diákok életkori sajátosságait és a tananyag kapcsolódási pontjait figyelembe vevő **könyvtár- és múzeumpedagógiai foglalkozási formák** (tematikus könyvtári és múzeumi foglalkozások, szakkörök, témanapok, tehetségfejlesztő programok stb.) egyaránt **sokrétűek.** Az integrációra nemcsak tantervi kereteken belül van mód, hanem délutáni foglalkozások, szakkörök, táborok, projekthetek formájában is. Ezekkel a foglalkozásokkal egyrészt az **egésznapos iskola megvalósítása** segíthető elő, másrészt a közgyűjtemények a **tehetséggondozásban** is fontos szerepet tölthetnek be.

A 2007–2013. közötti fejlesztési időszak oktatást támogató tevékenységeinek és számos eredményes együttműködési formáinak hosszú távú fenntartása érdekében úgy ítéljük meg, hogy **elérkezett az idő arra, hogy a két területen meglévő szinergiákat megerősítsük,** és a közös célokhoz közösen keressük az utakat.

A KÖZGYŰJTEMÉNYEK ÉS AZ OKTATÁS KAPCSOLATÁNAK EDDIGI EREDMÉNYEI

Jogszábai háttér

A **nemzeti köznevelésről** szóló 2011. évi CXC. törvény iránymutatásait követve készült el a Nemzeti Alaptanterv, amelynek megújult oktatási tartalma felmenő rendszerben 2013. szeptember 1-től kerül bevezetésre. **Az új Nemzeti Alaptanterv és az ahhoz kapcsolódó kerettanterv a kompetenciafejlesztés területein új lehetőségeket teremtett a formális oktatás mellett az iskolán kívüli nem-formális és informális képzés fejlesztésére, amelynek keretében nevesítve is feltüntetett a könyvtári és a múzeumi foglalkozásokat.**

Ezen irányokat is szem előtt tartva a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló **1997. évi CXL. törvény** 2012. évi módosításakor **a közgyűjtemények alapfeladatai bővítésre kerültek**, a hozzáférés lehetőségeinek kiterjesztésével biztosítva **a nevelési és oktatási intézmények tevékenységeinek hosszú távú támogatását**. A közgyűjtemények számára is kiemelt feladattá vált az információkövetítés és az élethosszig tartó tanulás elővárás-rendszerének történő megfelelés, annak érdekében, hogy a legfontosabb iskolán kívüli oktatási helyszínné váljanak.

Ebben az előremutató folyamatban némiképp **visszalépésnek** tekinthető a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról szóló 20/2012. (VIII. 31.) **EMMI rendelet** egy újonnan bevezetésre kerülő rendelkezése, amely adminisztratív oldalról jelentősen megnehezítette a közgyűjtemények oktatási hasznosítását, így nincs összhangban a Nemzeti Alaptanterv eszmeiségével.

A könyvtári, múzeumi és levéltári fejlesztések az oktatás támogatására 2008–2013 között

A felhasznált forrás összesen: 22 milliárd forint (TIOP- és TÁMOP-programokban).

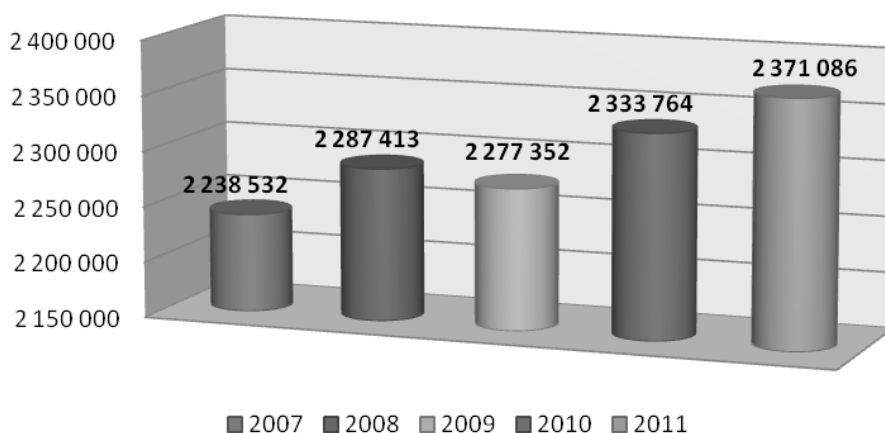
A **könyvtári szakterület** 2008-ban a **Portál-programban** határozta meg **fejlesztési stratégiáját**, amely a különböző típusú könyvtárak (közkönyvtárak, felsőoktatási könyvtárak, országos szakkönyvtárak és egyéb könyvtárak, például iskolai, múzeumi stb.) összehangolt fejlesztési lehetőségeit foglalta magában a minőségi oktatás támogatásához.

A fejlesztések átfogó célja az volt, hogy a könyvtári rendszer jobb hatásfokkal szolgálja a minőségi oktatást, a formális oktatáson kívüli képzést és tanulást, a könyvtári szolgáltatásokkal megvalósítandó olvasási és digitális kompetenciák fejlesztését. Kiemelt célként határoztuk meg, hogy a hozzáférés területi különbségei 2013-ra eredményesen csökkenjenek. Ez alapján építettük fel TÁMOP- és TIOP-pályázati konstrukcióink tevékenységrendszerét (az információ biztosítása érdekében IKT és szolgáltatásfejlesztés, az országos szolgáltatások kiemelt kezelése, a 24 órás szolgáltatások kialakítása tértől és időtől függetlenül, az olvasáskultúra fejlesztése országos szinten, a közösségi szolgáltatások fejlesztése és a mind-

ezt megvalósító magas fokú szakismeretekkel és megfelelő kompetenciákkal rendelkező könyvtárosok képzése).

Az eddigi eredmények és tapasztalatok alapján megállapítható, hogy elkezdődött a könyvtárak infrastrukturális megújulása, ami a modern szolgáltatások bevezetéséhez és az információs műveltség elsajátításban nyújt nagy segítséget használóink számára. A fejlesztések révén többek között nőtt az oktatást támogató adatbázisok száma (tankönyvbázisok, digitális könyvtárak kialakulása) és a könyvtárak által kifejlesztett programsorozatok (**olvasáskultúra-fejlesztő programok, szövegértést támogató foglalkozások, kreativitást és kulcskompetenciákat támogató készségfejlesztés**) száma, amelyen nagyon sokan (**795 165 fő**) vettek részt a gyermek- és ifjúsági korosztályból. Az iskolákkal kötött együttműködések a fenntartási időszak végéig szólnak, ami öt év. A kifejlesztett minőségi programok fenntarthatósága érdekében szükség van az oktatási terület fogadókészségének fenntartására.

Könyvtárhasználók száma

A **múzeumi szakpolitikai stratégia** egyik kiemelt fejlesztési célja is a szemléletváltás elősegítése volt. Ennek részeként kapott prioritást a múzeumok oktatási hasznosításának, a múzeumpedagógiai szolgáltatások megújításának kérdésköre. E célból jött létre a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Képzési Központja, amely országos hatókörrel a módszertani képzés bázisává vált.

A pályázati konstrukciók hosszú távú céljaként az oktatási intézmények és a múzeumok közötti szorosabb együttműködések kialakítását és az oktató- és iskolalabarárt múzeummá válást tűzte ki a szakterület, ennek érdekében sor került a múzeumi nem-formális és informális tanulási keretek, új múzeumpedagógiai formák és módszerek kidolgozására, megismertetésére és bevezetésére. **A múzeumok az iskolai tananyaghoz és tantervekhez szervesen kapcsolódó, a tanmenetbe beépíthető múzeumi foglalkozásokat dolgoztak ki**, ennek köszönhetően jelentősen nőtt az iskolai csoportok számára tartott foglalkozások száma.

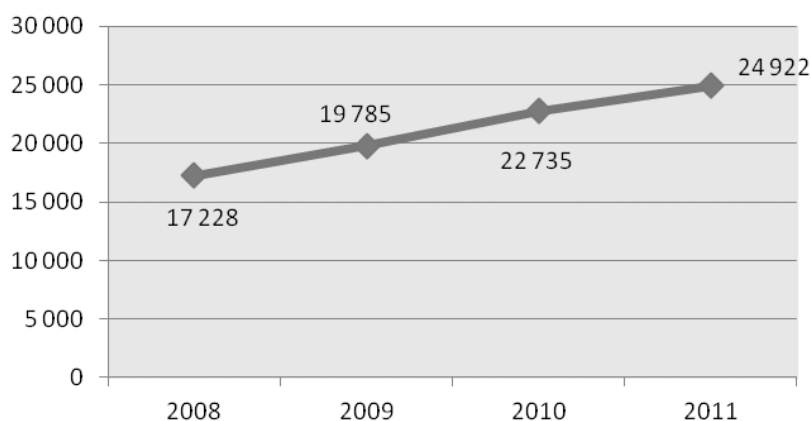
Az eddigi eredmények egyértelműen alátámasztják: rendkívül jelentős felhasználói igény van a múzeumok magas minőségű, korszerű szolgáltatásaira, az inno-

vatív tartalomfejlesztésre. Ugyanakkor **a megindult pozitív folyamatok megakadhatnak és egyszeri akcióvá egyszerűsödhet a pályázati program, ha nem történnek további hazai beavatkozások, és nem megy végbe gyökeres szemléletváltás mind a kulturális szolgáltatói, mind a befogadói oldalon.** A jelenlegi fenntartási kötelezettség elsősorban a programkínálat megtartására vonatkozik, és nem számol a szolgáltatást igénybevevők passzivitásának súlyos következményeivel.

Amennyiben nem történik érdemi előrelépés a szolgáltatásokat igénybevevők (iskolák, pedagógusok) érzékennyé tételére, a program eredményei elenyésznek. A pályázat kiemelt eredménye ugyanis az intézmények szolgáltatási „lábának” megteremtése volt: a nyertes múzeumok jelentős többletmunkát vállaltak, amelyek feltételeit a pályázat megteremtette, de a továbbiakban csak akkor van lehetőség a minőségi szolgáltatások fenntartására, ha erre megfelelő kereslet van, és jelentős az az igénybevevői kör, amelyik tartósan számít az adott szolgáltatásra.

A visszajelzések alapján a szolgáltatást igénybe vevők döntő többsége csak a támogatásnak köszönhetően élt a lehetőséggel és vehette igénybe a szolgáltatásokat, így a projektek lezárultával, a szolgáltatások ingyenességének megszűnésével nagyon súlyos visszarendeződés következhet be. Ennek elkerülése érdekében több tárca összefogásával program kidolgozása javasolt.

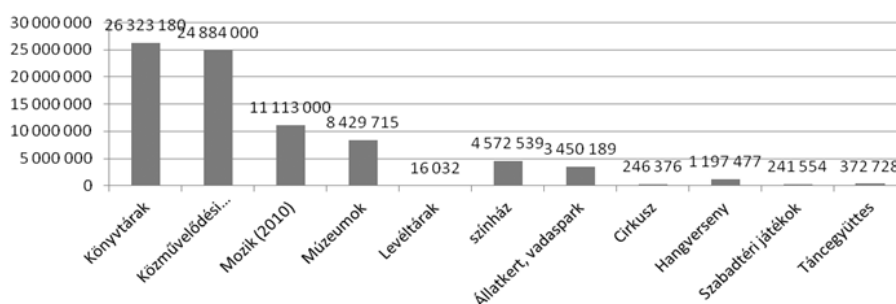
**Iskolai oktatást segítő programok száma
a muzeális intézményekben**

A levéltárak a TÁMOP-program révén élményszerű tudásszerzést biztosítottak a tanulók számára, a kulturális nevelés, a nem-formális és informális tanulás, a kompetencia alapú fejlesztés élményét. Az iskolák történelemoktatásához kapcsolódva a tanulók eredeti helytörténeti dokumentumokat tanulmányozhattak, amelyek kézzelfogható közelségbe hozták és kiegészítették a tananyagot. A helyi történelmi események és szereplők bemutatásával, a levéltári dokumentumok elemzésével, az intézményben folytatott sokrétű szakmai munka különböző fázisainak demonstrációjával a levéltárak hozzásegítették a tanulókat kreatív képességeik kibontakoztatásához, hátrányaik kompenzálásához, valamint az információhoz való hozzájutás körének szélesítésével a társadalmi integrációhoz. A kulturális nevelés

eszközeit alkalmazó program eredményeképpen megvalósult a tanulók sokoldalú képességfejlesztése, fejlődött a kapcsolatteremtő, önkifejező, problémamegoldó és konfliktuskezelő képességük, bővült – a közgyűjtemények segítségével kialakított – versenyképes tudásuk. A pályázati program nagymértékben hozzájárult a levéltárak kulturális, közművelődési és oktatási feladatainak hatékony kibővítéséhez, „iskolabarát” tevékenységi körének szélesítéséhez.

A kulturális intézmények látogatóinak száma 2011-ben

Hazai forrású programok

A közgyűjtemények kifejezetten oktatási célú hasznosításának elősegítése érdekében került megrendezésre a 2008/2009-es tanévben a *Reneszánsz túrák Magyarországon* elnevezésű pályázati program 200 millió forintos pályázati kerettel. A 89 helyszínen meghirdetett 150 különböző foglalkozás 35 000 diákot mozgató meg. Ennek folytatásaként a 2009/2010-es tanévre is meghirdetésre került a *KUL-Túra Élmény* pályázat 200 millió forintos kerettel. A múzeumok mellett a könyvtárak és a levéltárak által hirdetett programokra is pályázhattak az iskolák és az óvodák. A sikeres programok 140 közgyűjteményben, 442 iskola részvételével, 50 000 diák számára tették lehetővé a közgyűjtemények meglátogatását és a foglalkoztató programokon való részvételét.

Könyvtárak és muzeális intézmények kedvezményei

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény alapján a **könyvtár látogatása mindenki számára ingyenes**. A 16 év alattiak és a 70 év felettek beiratkozása is ingyenes, míg a diákoknak 50 százalékos kedvezmény jár a beiratkozási díjból – a nyilvános a könyvtárhasználókat megillető egyes kedvezményekről szóló 6/2001. (I. 17.) Korm. rendelet alapján. A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXCV. törvény alapján a pedagógusokat is ingyenes könyvtárlátogatás illeti meg.

A muzeális intézmények látogatóit megillető kedvezményekről szóló 194/2000. (XI. 24.) Korm. rendelet alapján az állami fenntartású muzeális intézmények állandó kiállításaira érkező 26 év alatti fiatalok, amennyiben előzetes bejelentés alapján, szervezett oktatás keretében, csoportosan érkeznek, szintén ingyen léphettek be.

A kedvezmény célja az volt, hogy a kiállítások látogatása az iskolán kívüli tanulás, a közoktatási hasznosítás és a tananyagba való beépülés céljait szolgálja. Ez az alapvető törekvés ugyanakkor csak korlátozottan érvényesült, mivel az ingyenes múzeumlátogatás lehetőségét a csoportok egy része nem kapcsolta össze a múzeum által kínált pedagógiai, közművelődési szolgáltatásokkal. Ezzel a látogatás hatékonysága nagymértékben csökkent, a kedvezmény nem felelt meg az intézkedés bevezetésekor megfogalmazott szakmapolitikai elvárásoknak, így 2011 nyarán a szervezett diákcsoportok ingyenessége megszűnt, de a 26 év alatti fiatalok továbbra is 50 százalékos kedvezménnyel látogathatják a kiállításokat.

A **külföldi példákat** vizsgálva megállapíthatjuk, hogy ennek a célcsoportnak a megszólítása nem csupán hazai törekvés és feladat. 2010 óta az osztrák állami múzeumokba ingyenes a belépés a 19 éven aluliak számára. Ennek az oktatás- és kultúrpolitikai lépésnek a bevezetése óta már 2,2 millió fiatal vette igénybe a kedvezményt. A fiatal látogatók számának növekedésére való tekintettel 2010 óta az Osztrák Oktatási és Kulturális Minisztérium egymillió euró támogatást adott a kezdeményezésben részt vevő múzeumoknak, hogy múzeumpedagógiai programokat és vezetéseket szervezzenek a fiataloknak.

Az országos múzeumok látogatásáról szóló 1160/2002. (IX. 26.) Korm. határozat alapján az általános és középiskolák, nappali rendszerű oktatásban résztvevő tanulói – a nemzeti és egyetemes kulturális örökség javainak megismerése érdekében – az iskola által szervezett csoportos utazás keretében **díjmentes vasúti utazás igénybevételével látogathatják az országos múzeumokat, továbbá az Országházat.**

ÖSSZEGZÉS

A kulturális intézményrendszer fejlesztését szolgáló intézkedések eredményeinek fenntartása és kiteljesítése érdekében indokolt a kulturális intézmények élethosszig tartó tanulást és minőségi oktatást szolgáló tevékenységeinek támogatása.

Nehezíti a közgyűjtemények helyzetét, hogy amint a képzési és foglalkoztató programok és szolgáltatások teljes ingyenessége megszűnik, vagyis az igénybevevői oldalon költségek jelentkeznek, a kulturális intézmények élethosszig tartó tanulást segítő szolgáltatásainak célcsoportjai közül elsőként éppen a legrászorultabbak eshetnek ki, ami ellentmond a jogszabályok által is deklarált alapelvnek: a kulturális javakhoz történő széles körű és egyenlő hozzáférés követelményének.

A közgyűjtemények oktatási célú használatának elősegítése érdekében **az oktatási és kulturális terület között erősíteni kell a párbeszédet, fel kell térképezni az együttműködés már meglévő formáit,** és meg kell határozni a továbblépés lehetséges irányait.

Jelen tervezet erre tesz javaslatot az együttműködés alappilléreinek **(4K)** meghatározásával:

- **kerettantervhez** kapcsolódó módszertani ajánlás,
- **képzés** új irányai,
- **kulturális tér-hódítás** (konkrét beavatkozások),
- **kommunikáció.**

A kultúra (közgyűjtemények) és oktatás jövőbeli kapcsolódása

ÁTFOGÓ CÉL	JAVASLAT	SZÜKSÉGES BEAVATKOZÁS
Hosszú távon működésképesé tenni az oktatási terület és a kulturális terület együttműködését	Módszertani ajánló a kerettantervhez és a pedagógiai programokhoz <ul style="list-style-type: none"> • könyvtári ajánló • múzeumi ajánló 	A könyvtári és a múzeumi terület módszertani ajánlójának első változatát az oktatási szakterület számára a kerettanterv véglegesítése előtt megküldtük. A módszertani ajánlások – aktualizálás után – rövid idő alatt véglegesíthetők. <i>Intézkedések:</i> <ul style="list-style-type: none"> • EMMI módszertani ajánlás elkészítése a kerettantervhez és a pedagógiai programokhoz • az iskolai könyvtár és a könyvtári rendszer szolgáltatásainak összehangolása • 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet módosítása
A könyvtári, múzeumi és levéltári gyűjtemények és szolgáltatások oktatási célú használatának növelése.	Közgyűjteményi napok	<ul style="list-style-type: none"> • A kerettantervhez kapcsolódóan a könyvtárban, a muzeális intézményben és a levéltárban a pedagógiai programhoz kapcsolódva minden évben egy alkalommal kihelyezett iskolai tanórát tartanak kulturális szakemberek közreműködésével és a gyűjtemény kreatív bemutatásával. • A kerettantervhez kapcsolódóan a könyvtárban, a muzeális intézményben és a levéltárban dolgozó kulturális szakemberek az iskolában tartanak tanórákat a pedagógiai programhoz kapcsolódva, évente egy alkalommal. • Kedvezményes múzeumbérletek bevezetése. • Az információkeresési módszerek elsajátítása rendhagyó program keretében, könyvtári térben.
	Felsőoktatás és kultúra	<ul style="list-style-type: none"> • A közgyűjteményi kutató helyszínek (könyvtári, múzeumi és levéltári gyűjtemények, adatbázisok, adattárak) használata, bevonása a felsőoktatási képzés keretében folytatott kutatáshoz és a tudományos tevékenységhez. • A felsőoktatásban részt vevő hallgatók szabadidejének kulturált eltöltése és tanulási tereinek kibővítése. • A múzeumok és könyvtárak biztosította óraadási lehetőség, csak ott elérhető tárgyi ismeretek, gyűjteményi kapacitás, helyszín, infrastruktúra bevonása a felsőoktatási tevékenységbe. • Kedvezményes múzeumbérletek bevezetése. • Kutatásmódszertan alapjainak elsajátítása könyvtári szakemberek segítségével.
	Utazó kulturális programok, kiállítások, mobilis közgyűjteményi szakemberek	A közgyűjteményi szakemberek közreműködésével önálló helyismereti és helytörténeti kiállítások létrehozása, közgyűjteményi programok szervezése, utazó kiállítások összeállítása.
	Nemzeti értékeket gyűjtő közgyűjteményi intézmények bemutatása	Pályázati források biztosítása a múzeumok és könyvtárak szorosan a kerettantervhez illeszkedő programjainak igénybe vételére.
	„Országjáró” program	Mintaprojekt kidolgozása Magyarország nemzeti értékeinek megismertetése érdekében 10 könyvtári, 10 múzeumi és 3 levéltári helyszínen.
	Oktatást támogató digitális tanulási segédletek	A kerettanterv műveltségi területeihez kapcsolódó – közgyűjtemények gyűjteményéből létrehozott – digitális oktatási segédlet (adatbázis) kialakítása 1. ütem mintaprojektje: 10 000 darabos digitális gyűjtemény létrehozása közgyűjteményi szinten országos intézmények részvételével.

ÁTFOGÓ CÉL	JAVASLAT	SZÜKSÉGES BEAVATKOZÁS
A pedagógusok és kulturális szakemberek képzése közötti szinergiák és kapcsolódási pontok megteremtése	<ul style="list-style-type: none"> – Kulturális szakemberek és pedagógusok képzése és továbbképzése – Pedagógusok képzése, továbbképzése 	<p>A kulturális szakemberek és pedagógusok alapképzése során törekedni kell arra, hogy az oktatási és közgyűjteményi terület között a szinergiákat megteremtsük (könyvtári órák módszertana, olvasás- és szövegértés-fejlesztő programok, szakmódszertanok bővítése, múzeumpedagógiai órák bevezetése stb.).</p> <p>Felül kell vizsgálni a kulturális szakemberek és pedagógusok képzési és továbbképzési rendszerét, a pedagógus-továbbképzésről szóló kormányrendeletben és az Országos Képzési Jegyzékben javasoljuk megjeleníteni a kultúráért felelős miniszter által akkreditált továbbképzési programokat, a felsőoktatási intézmények kulturális területre vonatkozó szakirányú továbbképzéseit.</p>
A programjavaslat népszerűsítése és disszeminációja	Közös portál kialakítása	Az oktatás és a kultúra kapcsolódásának elősegítése.
	Országos programadatbázis	Olyan online adatbázis biztosítása a pedagógusok számára, amely a kerettantervi elvárásokhoz illeszkedő programokon túl az iskola pedagógiai programjához kapcsolódó, oktatást támogató digitális anyagokat, könyvtári adatbázisokat igénybe vehető közgyűjteményi szolgáltatásokat is tartalmaz.
	Nyílt napok	Bemutató napok megszervezése a könyvtárakban, muzeális intézményekben és levéltárakban bemutató óra keretében. A bemutató órák tartalma a portálon közzétételre kerül.
	Kapcsolatfelvétel a KIK*-kel	Az iskolák minél közvetlenebb megszólítása. Iskolai és települési könyvtárak közös működtetésének fejlesztése.
A kulturális tér-hódítás kommunikációja	Összehangolt sajtókampány	A közgyűjteményi napokhoz kapcsolódó reklámok, újsághírek, nyilatkozatok központilag koordinált, koncentrált megvalósítása.

* KIK: Klebelsberg Intézményfenntartó Központ

A korszerű használóképzés, avagy e-learning egyszeregy

Az e-learning felnőttképzésben és nemformális tanulásban betöltött szerepéről, magyarországi hatásairól napjainkban alig-alig olvashatunk. Talán ezért eltérő a témával foglalkozó szakemberek véleménye, számos tévhit terjeng a távoktatással kapcsolatban. Mi igaz mindazokból, mik a tények? A távoktatási tananyagok készítésével kapcsolatban szeretnék felvázolni néhány lehetőséget, megoldást, amely – remélhetőleg – segít a használóképzésben is eloszlatni a távoktatási módszerekkel kapcsolatos ellenérzéseket.

Összefoglalóm elkészítéséhez az elmúlt évek távoktatással¹, LMS rendszerrel² és modern oktatástechnológiával³ foglalkozó konferenciáinak, rendezvényeinek előadásait, kerekasztal-beszélgetéseinek tanulságait használtam fel.

Nem szükséges hangsúlyozni a távoktatás előnyeit – majdnem minden, a témába vágó tanulmány kezdődik ezekkel a gondolatokkal: a távoktatás, más néven a nyitott képzés olyan új oktatási forma, amelynek során a tanulás és a tanítás térben, időben elkülönül egymástól, ezáltal rugalmas, valamint tanulóközpontú képzést tesz lehetővé.

Előzményei között elsőként mindenképpen a levelező képzési formát említhetjük; Isaac Pitman Nagy-Britanniában 1840-től a gyorsírást tanította levelező formájú képzésen. A távoktatás fejlődését jellemzően a híradástechnikai és infokommunikációs eszközök fejlődése határozta meg. Így volt a rádió, telefonon, televízió keresztül tartott oktatási programokkal is, amelyekkel sok esetben a fekvőbetegeknek, mozgássérülteknek tudtak új, innovatív tudást átadni, segíthettek feloldani az izoláltságukat, ezáltal a társadalmi felzárkózásukban támogatták őket.

Az 1980-as évektől mondhatjuk, hogy „az egész világon”, több földrészen elterjedt a távoktatás. Mindazok számára megoldást jelentett, akik valamilyen szempontból a társadalom periferiájára szorultak. Így segített:

- a nők felzárkózásában;
- az idősek szellemi képességeinek szinten tartásában;
- a munkanélküliek átképzésében;
- a kisebbségben élők társadalmi identitásának megtartásában.

Arra a kérdésre pedig, hogy milyen formában, hogyan érte el mindezt, szintén egyszerű a válasz:

- gazdasági okok (a távtanulás költségkímélőbb);
- politikai okok (a távoktatást sokszor a szociális felzárkózás kérdéseként kezelték);
- technológiai változások (az információs társadalom kialakulása, az internet elterjedése természetesen hozta magával).

A távoktatás minél szélesebb körű elterjesztését az Európai Unió a mai napig az egyik fő stratégiai céljának tekinti, számos forrást biztosít az élethosszig tartó tanulás támogatására.

Új pedagógia eszközök és módszerek, új kihívások

Az új kommunikációs eszközökkel rugalmas oktatási formákat alakíthatunk ki, így nemcsak a tanár beszélgethet a diákkal, hanem a diák a diákkal is, ezáltal átalakulhatnak az oktatási-tanulási folyamatban résztvevők szerepei és az oktatási módszerek. Mindez hatással van az oktatás hatékonyságára, hiszen átértelmeződnek a „ki tanít”, „kinek tanít”, „hogyan tanít”, „mivel tanít” kérdésekre adható válaszok.

Mindehhez hozzájárul az intézményi szerepek átalakulása:

- A felsőoktatási intézmények hosszú évek óta képeznek távoktatási eszközök segítségével. Itt fontos kiemelni az eszközöket, amiket nem szabad összekeverni a távoktatási és levelező képzésekkel. Ez utóbbiak ugyanis évtizedek óta léteznek hazánkban, de sokáig nem alkalmazták a képzésekben távoktatási eszközöket, e-learninges keretrendszereket, multimédiás oktatóanyagokat.
- A közgyűjtemények, közintézmények felnőttoktatásban betöltött szerepe napjainkra a társadalom igen fontos építőelemévé vált. Ezek az intézmények az alaptervekenységükön kívül számos olyan funkciót látnak el, amelyek segíthetnek felzárkóztatni a társadalom periférikus rétegeit; a digitális világban újfajta tudásátadó szerepük alakult ki.

A tanár szerepkörei is megváltoztak az elmúlt években, új funkciókat lát el, újfajta tudásközvetítő környezetben jelenik meg:

- *navigátor*: a tanulót kalauzolja az egyedileg kialakított tanulási folyamatban;
- *tutor*: motivál, személyes mintát ad, a tanulás intuitív folyamatában nyújt segítséget;
- *mentor*: tapasztalt tanácsadó, munkahelyi környezetben segíti a fejlődést, szakmai kérdésekben nyújt tanácsot;
- „*szár tanár*”: egyre többször olvashatunk erről a tanártípusról, aki nagyszámú alkalmi hallgatóság előtt, igen nagyhatású előadásokat tart, kihasználva a legmodernebb prezentációs technikákat és módszereket.

A tanár és a tanuló viszonya átalakul, ma már a tanár nem egész életen át tartó „példakép”, hanem mintaadó, a tanuló pedig a minta elfogadója; így sokszor a szerződésen alapuló szolgáltató és vevő szerepkörben jelennek meg. A tanár inkább partner a csoportban, a vezető szerep helyett, a tanulási folyamatban inkább kalauzol, mint irányít. Ezáltal a tanulási folyamat nyitottá válik: a szakirodalom⁴ ezt hipermediális jellegűként említi, ahol fontos szerepet kapnak a nyomtatott tankönyvek mellett a hálózatokon elérhető, folyamatosan frissített adatbázisok. A kommunikációs csatornák legújabb szereplői pedig a chat, az e-mail és a videokonferencia. Ennek ellenére az tapasztalható, hogy azok a modern kommunikációs eszközök, amelyek elősegíthetik a konstruktivista⁵ oktatási folyamatot, elenyésző számban jelennek meg a távoktatási képzéseken, ez sokszor a technikai környezet hiányosságaira vezethető vissza.

Méray László szerint⁶ Magyarországon – szemben más nyugat-európai országokkal – tágabb értelemben használjuk a távoktatás kifejezést: sokszor távoktatásnak nevezünk minden munka melletti képzést, továbbképzést.

Technikai jellemzők és fogalmak

A távoktatási környezet akkor megfelelő, ha platformfüggetlen, bárhol, ahol internet van, tanulhat a képzésben résztvevő. **Az e-learning olyan tudást közvetítő tevékenység, amely információs csatornaként az internetet használja, közvetítő közegként pedig a számítógépet, vagy bármely más, internetkapcsolatra képes hordozható eszközt.**

Napjainkban a hordozhatóságra mint technikai jellemzőre komoly hangsúly helyeződik, ennek segítségével lesz a tanulás igazán helytől és időtől független.

Számos olyan **oktatási keretrendszer**⁷ létezik, amely a teljes oktatási folyamatot keretbe foglalja:

- az oktatás szervezése;
- a tananyag megjelenítése;
- a hallgatói tevékenység monitorozása;
- az eredmények rögzítése;
- a képzés lezárása.

A távoktatási folyamatban **tananyag**nak nevezzük az elsajátítandó ismereteket. **Szerzőszoftver**nek nevezzük azokat a programokat, amelyek segítségével többször felhasználható tananyagegységeket hozhatunk létre. Ezek a tananyagszerkesztő szoftverek akár tesztkészítő alkalmazást is tartalmazhatnak. A **browser** kifejezést használjuk, amikor arra utalunk, hogy a távoktatási keretrendszerek egyes moduljai a felhasználó számítógépén egy internetes böngésző segítségével érhetők el.

Napjainkra kialakultak a keretrendszerekkel kapcsolatos elvárások, követelmények:

- a felhasználói jogosultságok megfelelő kezelése;
- tananyagok kezelése, megjelenítése;
- a tanuló kurzuson belüli tevékenységek naplózása;
- csoportmunka-tevékenység támogatása;
- kommunikáció biztosítása a tanuló és a képzést vezető oktató, tutor között, illetve a tanuló és tanuló között.

Elmondhatjuk, hogy a legtöbb keretrendszer – beleértve a nyílt forráskódú, szabadon használható távoktatási keretrendszereket – megfelel a legfontosabb követelményeknek:

- a tanuló azonosított;
- a rendszer követi, hogy hol tart a tanuló az anyagban;
- számon tartja, hogy hány kurzusra jár a tanuló;
- a rendszer tesztekkel biztosítja az önellenőrzési és vizsgáztatási lehetőségeket;
- a tanulók egymással és az oktatóval, ttorral is tudnak kommunikálni;
- a tanuló saját maga is jelöléseket tehet a tananyagban;
- a résztvevők mind szinkron, mind aszinkron formában kommunikálhatnak egymással;

- a tutor jogosultságai különböznek az oktató jogosultságaitól, látja a tanulók kurzuson belül elvégzett tevékenységeit.

A távoktatási tananyagok felépítése, szerkezete

A hagyományos és a távoktatási tananyagok között alapvető különbség a nyelvezetükben és a struktúrájukban van, hiszen ezeket a tananyagokat kifejezetten az egyéni tanulás szempontjai szerint kell megtervezni, ahol az alapszituáció: információ+tevékenység.

A nyomtatott tananyagot nem szabad ugyanolyan szerkezetben digitálisan közölni, mivel az elektronikus tananyagok más elrendezésűek és megfogalmazásúak.

Az elektronikus tananyagoknak

- célja van;
- célközönsége van;
- konkrét készségeket kíván fejleszteni.

Derek Rowntree⁸ a távoktatási tananyagokat módszertanilag három csoportba sorolja:

Tell-and-test: elmondás és visszakérdezés

Több oldalnyi folyamatos olvasnivaló, amit önellenőrző kérdések és válaszok követnek. Ennek a típusnak a hatékonysága a tananyag nyelvezetén és a visszakérdezés életszerűségén múlik.

Tutorial in print: oktató a könyvben

Olyan, mintha egy tanár kézen fogva vezetné végig a tanulót a tananyagon. Jellemző a sok gyakorlat és a többszöri visszakérdezés. Ez a tananyag-típus az új módszerek elsajátításánál hasznos, hiszen a sűrűn alkalmazott gyakorlatok elősegítik, hogy a tanuló lépést tartson a magyarázattal, elsajátítsa az új szemléletet.

Reflective action guide: gondolkodásra készítő tananyag

A tényleges tanulás a tananyagtól távol történik. A cél, hogy a tanuló a tananyag segítségével önálló feladatot tudjon megoldani. Ebben a típusban kevesebb tananyag található, de több időt vesz igénybe a feldolgozása, mert gondolkodásra készítet. A gyakorlatok inkább a tanuló saját élethelyzetéhez igazodnak. Ez forma igényli leginkább a tanuló önállóságát.

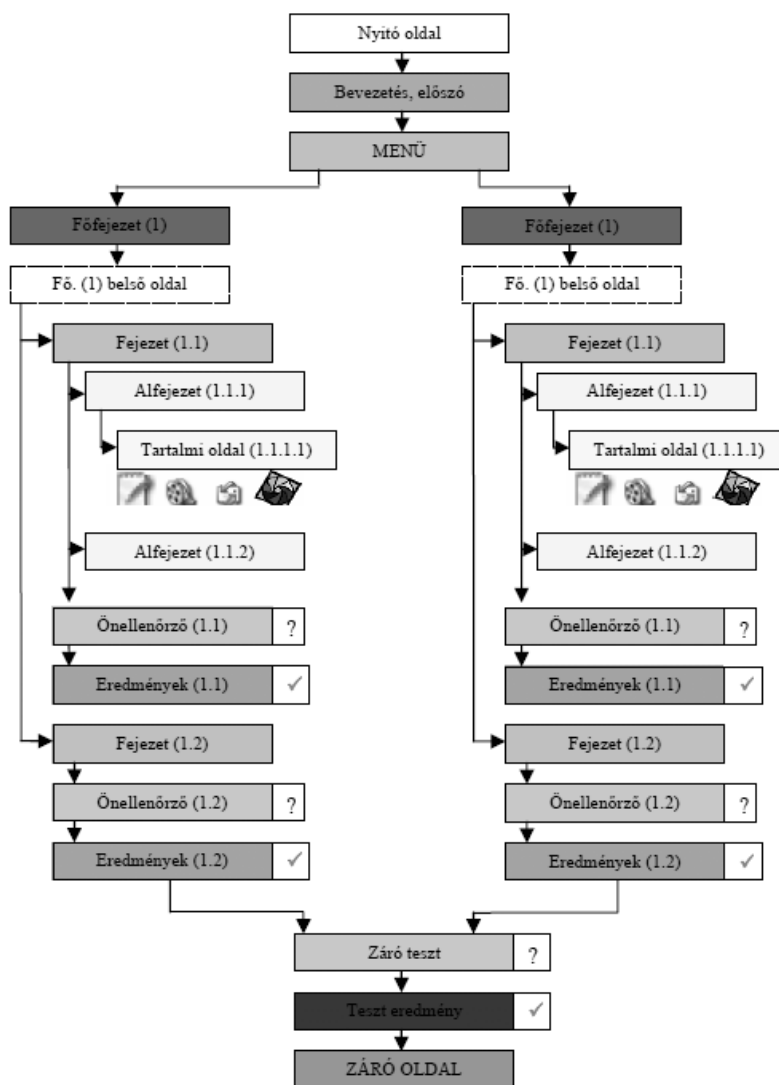
A tananyagok gyakran komplex módon tartalmaznak nyomtatott vagy kézzel írt segédleteket (tesztek, kézikönyvek, gyakorlati feladatok), illetve megtalálhatók bennük multimédiás elemek is (számítógépes oktatóanyagok, multimédia-csomagok, interaktív videocsomagok).

A tananyag különféle elemekből épülhet fel: prezentációk, diagramok, grafikák, képek, animációk, hangzó anyagok, videók, számítógépes szimulációk.

A tananyagok elkészítéséhez számos irodai programot, képszerkesztőt, videóvágót, animációkészítőt alkalmazhatunk: szövegszerkesztők, prezentációkészítők, képernyővideo-készítők⁹, képszerkesztők¹⁰.

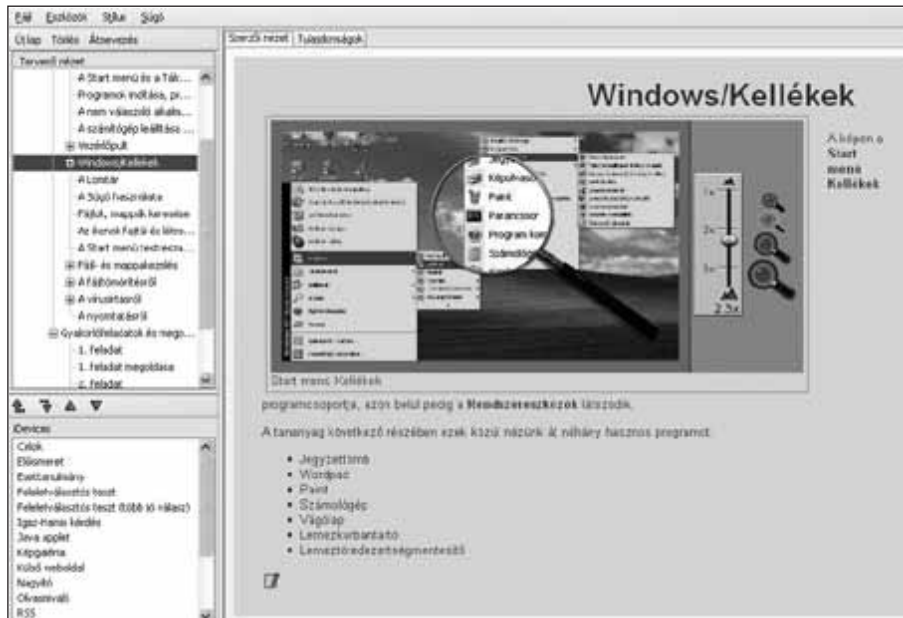
De használhatunk valamilyen szerzőszoftvert¹¹ is; ezek előnye, hogy beépítetten tartalmazzák a tananyagfejlesztés legfontosabb elemeit. Amennyiben hagyományos szövegszerkesztőben dolgozunk a tananyagon, sokszor kifelejthetünk nagyon fontos elemeket, annak ellenére, hogy korábban esetleg jól megterveztük a tananyag felépítését.

A szerzőszoftver feladata a tananyag elemeinek sorba rendezése, a megfelelő hierarchia kialakítása (1. ábra), szükség esetén csoportosítása, a végén pedig olyan formában történő exportálás, ami szabványos¹², akár felhasználható több távoktatási keretrendszerben is, vagy HTML formában publikálható.

1. ábra. Egy hierarchikusan felépített tananyag vázlata

A 2. ábrán egy tipikus szerzőszoftver képernyőképe látható.

2. ábra. Az EXE XHTML Editor képernyőképe

A távoktatási kurzusoknál a tananyag-készítés igényli a legnagyobb energia-befektetést, ami aztán megtérül a szinte korlátlan létszámot befogadni képes kurzusban.

A tananyag elkészítésének feladatát célszerű részekre osztani, ebben körültekintően kell eljárni, hiszen a tanuló önállóan fogja kezelni, minden szükséges segítséget a tananyagcsomagban meg kell neki adni.

Az alábbi lista néhány alapvető szempontot tartalmaz, amit már a tananyag-készítés elején fontos tisztázni:

- Kik a célcsoport tagjai?
- Mi az oktatási cél?
- Mit oktatunk?
- Milyen az elmélet és a gyakorlat aránya?
- Milyen a tanulás ütemterve?
- Milyen lesz a tananyag felépítése (leckék, célok, időkeretek)?
- Milyen lesz a tananyag megjelenése?
- Milyen navigációs elemeket fog tartalmazni?
- Milyen önellenőrzési lehetőségeket építünk be?
- Milyen lesz a multimédiás és szöveges részek aránya?
- Milyen tájékoztatást kapnak a hallgatók a képzés előtt és alatt?
- Hogyan tartja a tanuló a kapcsolatot az oktatóval és a ttorral?
- Milyen segédanyagokat fog kapni a tanuló és milyen formában?
- Milyen tárgyi feltételekkel kell rendelkeznie a tanulóknak a képzés során?
- Milyen lesz a visszacsatolás, értékelés a képzés végén?

A fentiek alapján tervezhetjük úgy is a tananyagot, hogy bizonyos részek offline vagy nyomtatott formában érhetőek el, a tananyag másik része pedig internet-alapú lesz.

Formai, didaktikai elemek

Az írott anyag formai elemei:

- formátumok,
- stílusok,
- kiemelések,
- ábrák,
- keretek,
- megszólítás.

Az oktatóprogram részei:

- képernyőbeosztás,
- navigáció,
- figyelemfelkeltés,
- segítség,
- hibaüzenetek.

Nagyon fontos, hogy a formai elemekről, az alkalmazott stílusokról a tananyag elkészítése előtt döntsünk, és azokat egységesen használjuk; ugyanígy előre el kell dönteni az írott anyag és a képernyőn megjelenő részek arányát is, ugyanis a következetes és egységes megjelenés fontos didaktikai elem, ezáltal a kurzusban résztvevő „biztonságban érzi magát”, könnyen eligazodik, vizuálisan megszokja a különböző tananyagrészekhez kapcsolódó jelzéseket.

3. ábra. Néhány mintaikon a findicons.com weboldalról

Ergonómia

A tananyag-szerkesztésnél nagy hangsúlyt kell fektetni az ergonómiára, a következő szempontok szerint.

Fontos adatok kiemelésére használhatjuk a következő formázási eszközöket:

- félkövér stílus,
- keretezés,
- ritkább szedés,
- figyelemfelkeltő grafikus szimbólumok alkalmazása.

Tördelési szempontból a helyesírás szabályainak kell megfelelni, míg a lapkezelés szempontjából az is fontos, hogyan osztjuk be a képernyőt. Itt érvényes a „kevesebb többet ér” elv, vagyis ritkább szedéssel kevesebb információt helyezünk el egy-egy oldalon, így az anyag könnyebben átlátható és feldolgozható. A hosszabb szöveges információknál a figyelem nagymértékben lankadhat.

Érdemes a képernyőt teljesen és arányosan kitölteni, ehhez beiktathatunk a szövegrészek közé üres sorokat, alkalmazhatunk keretezést.

A tananyag ergonómiája mellett a számítógépes ergonómiai elvek közé tartozik:

- az alkalmazott ikonok és menük egységessége;
- az értelmezési tartomány egyértelműsége (pl. a kérdésekre adott válaszok mértékegysége egyértelmű legyen).

Segédletek

A kurzus résztvevője számára a tanulási útmutató foglalja össze a tananyaggal kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat:

- a képzés célját;
- az elsajátítandó kompetenciákat;
- az előzetes ismeretekkel kapcsolatos elvárásokat;
- a képzés sikeres elvégzésének feltételeit;
- az ajánlott és kötelező szakirodalmat;
- a tanulási gyakorlatot (a tanulás folyamatának sorrendjét, a kiegészítő útmutatásokat, önellenőrző feladatsorokat);
- a teljes képzésre vonatkozó végső számonkérést, kompetenciamérést.

Értékelés, számonkérés

A kurzus összefoglaló tudásfelmérőjének a gyakorlatias tudást kell mérnie. Egy jól összeállított teszttel az értékelés szubjektivitása is kiküszöbölhető. A tanuló számára nagyon fontos az azonnali visszajelzés, éppen ezért motivációs aranyszabály: soha ne hagyjuk oktatói, tutori válasz nélkül a tanulói tevékenységet, beadott dolgozatokat, kitöltött tesztek stb.

Az oktató és a tutor feladatai

Az **oktató**nak nemcsak a saját szakterületében kell felkészültnek lennie, hanem készségszinten kell használnia az oktatás valamennyi technikai eszközét ahhoz, hogy megfelelően tudjon kommunikálni a kurzus résztvevőivel. Ezen kívül ismerie kell a tananyagkészítő és -szerkesztő szoftvereket.

A **tutorok** esetében fontos a folyamatos önképzés, nyomon kell követniük az informatikai változásokat.

Egy távoktatási képzés során a tutorok általános feladatai közé tartozik:

- a tanulók fejlődésének támogatása;
- a felmerülő technikai problémák megoldása;
- a tanulókkal való kapcsolat fenntartása;
- a tananyaggal kapcsolatos tervezés;
- a résztvevők motiválása;
- részvétel az oktatást követő értékelésekben;
- a tanulói tevékenység figyelemmel kísérése, ezáltal az esetleges lemaradások megelőzése.

A tutor tehát a képzés indítása előtt összerendezi a tananyagot, tesztel, kialakítja a megfelelő méréseket, értékeléseket. Beszerzi a hallgatói adatokat, és rögzíti azokat a tanulói rendszerben. A képzés befejeztével pedig mihamarabb közzéteszi az értékelés szempontjait.

Az elektronikus tananyagok készítésének arany szabályai

1. Az elektronikus tananyagok szerkesztése előtt **szigorú szabályokat kell kialakítani** a tananyag szerkezetére (karakterszám, formázás, figyelemfelkeltő eszközök, ikonok egységessége stb.) vonatkozóan.
2. **A tananyag szerkesztését végezzük csoportmunkában**, minden feladatot pontosan és előre határozzunk meg.
3. **A tananyagot előzze meg egy célkitűzés:** „a tanulónak tudnia kell”, „a tanuló képes lesz” és ehhez hasonló kifejezések alkalmazásával, amelyben a kompetencia-elvűséget kell figyelembe venni.
4. **Az internetalapú oktatás alapeleme a lecke**, ez kb. egy oldalból álló ismeretet közöl, amely tíz–húsz perc alatt feldolgozható. Sokszor a leckéket is bevezeti egy-egy külön célkitűzés. Fő része a szöveges és multimédia elemekből álló tananyag; befejezése pedig egy önellenőrző kérdéscsoport, amelynek a segítségével a tanuló meggyőződhet arról, hogy sikerült-e elsajátítania az aktuális leckét.
5. **Érdeemes jól kialakított tesztbankkal dolgozni**, amelyből az egyes kurzusokban tetszés szerint leválogathatunk kérdéseket. Sokféle tesztet alkalmazhatunk: feleletválasztós (értékelése az oktatási keretrendszerben legtöbbször automatikusan történik), szabadszöveges (ennek az értékelése nehezebb, de elmélyült munkára, gondolkodásra serkenti a tanulót), szókiegészítő (szintén automatikusan és azonnal értékelhető).

Az így elkészült távoktatási tananyag jól használható akár oktatási keretrendszerben, akár egyéb számítógép alapú online vagy offline tanulói környezetben. A tananyag rugalmas, ezáltal biztosítja a tanulónak, hogy az előzetes tudás felmérése után a tanulási folyamat bármely szakaszába be tudjon kapcsolódni.

A képzés végén a minőségbiztosítási kérdőívekre kapott válaszok alapján a kurzus szerkezete és a tananyag átstrukturálható, átírható.

JEGYZETEK

- 1 www.elearningforum.hu
- 2 <http://moodlemoot.hu/>
- 3 <http://oktinf.elte.hu>
- 4 Benkes Réka–Vass László: Kogníció és hipermediális kommunikáció. = Iskolakultúra, 1999. 4. sz. 83–92. p.
URL: <http://bit.ly/10ZdSaq> (Letöltés ideje: 2013. május 16.)
- 5 Személyre szabott tanulói környezet, amely épít a tanuló korábbi ismereteire is. A tanuló nemcsak befogadja az információkat, hanem átalakítja, maga is építője lesz a tanulási folyamat alatt létrejövő információs halmaznak.
- 6 Méray László: Mi a távoktatás? Budapest, Műegyetemi Távoktatási Központ, 1998. 24 p.
- 7 LMS: Learning Management System – képzésmenedzsment rendszer (keretrendszer)
L(C)MS: Learning Content Management System – tartalom (tananyag) menedzsment rendszer
- 8 Rowntree, Derek: Preparing materials for open, distance and flexible learning
URL: <http://bit.ly/10S87RV> (Letöltés ideje: 2013. május 16.)
- 9 Ingyenes eszközök: Camstudio vagy Screencast-O-Matic.
- 10 Ingyenes programok: IrfanView vagy GIMP.
- 11 Szabadon használható tananyagszerkesztők a teljesség igénye nélkül: eXe XHTML editor; CourseLab; Xerte; Microsoft LCDS; Reload Editor
- 12 <http://elearning.sztki.hu/repository/18.pdf> (Letöltés ideje: 2013. május 16.)

Payer Barbara

Fenntarthatóság és könyvtár*

A fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés globális kiterjedésű témája évtizedek óta foglalkoztatja az emberiséget. Mert tudatára ébredt annak, hogy a Föld természeti erőforrásai egyre fogynak, és változtatni kell a fogyasztási szokásokon, a termelési módszereken, az életvitelen. Sok példa mutatja, hogy az erre való törekvés sikeres is lehet.

Munkám fő célja, hogy bemutassam, miként válhatnak a könyvtárak tevékeny részeseivé a fenntarthatóságért való küzdelemnek. Igyekszem ötvözni a hazai és nemzetközi tapasztalatokat, és bemutatni a lehető legszélesebb körben a könyvtárak részvételének lehetőségét a fenntarthatóság területén adódó feladatokban.

A XXI. században a „web 2.0” mellett a „fenntarthatóság” az a másik trend, amely meghatározza a könyvtárak fejlődését, jövőjét. Ahogy a web 2.0 megjele-

---

* Az azonos című diplomamunka az ELTE BTK informatikus könyvtáros MA képzésén készült. Ezúton is köszönöm témavezetőm, Kiszl Péter, valamint a diplomamunka-szeminárium vezetője, Boda Gáborné Köntös Nelli segítségét.

nése gyökeres változásokat hozott a könyvtárak életében, úgy a fenntarthatóság is egyre nagyobb befolyással van és lesz rá. A könyvtáraknak reagálni kell a környezetükben történő változásokra. Talán ez az a fő tanulság, amit a XXI. század hozott: „Az »alkalmazkodó könyvtár« lesz a jövő intézménye.” – ahogy Ládi László írta.¹ Ez az „alkalmazkodó könyvtár” pedig egyre sokszínűbb.

A fenntartható fejlődés legnépszerűbb megfogalmazása az ENSZ Brundtland-jelentése szerint eredetileg így szólt: „Az emberiségnek megvan a képessége arra, hogy a fejlődést harmonikussá tegye, vagyis biztosítani tudja a jelen igények kielégítését anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációinak lehetőségeit saját igényei kielégítésére.”²

1988-ban, e jelentés megszövegezésekor a „harmonikus fejlődés” fogalmát használták. Mára „fenntartható fejlődés” formájában terjedt el a kifejezés. A fogalom jelentéseként a fenti mondatból szoktak kiindulni, eszerint: *A fenntartható fejlődés olyan fejlődés, amely biztosítani tudja a jelen igények kielégítését anélkül, hogy veszélyeztetné a jövő generációinak lehetőségeit saját igényei kielégítésére.*

Erdemes megemlíteni, hogy a fenntarthatóságnak több értelmezése is van. Ilyen például a fenntartható fejlődés három „dimenziós” modellje. Eszerint a fogalom nem azonos a környezetvédelemmel, annál összetettebb fogalmat takar: a környezeti problémák szociális és gazdasági problémákkal való összefüggéseit is magába foglalja. A környezeti problémákat a szociális és gazdasági problémákkal ötvözve látatja, és keres e problémákra megoldást.

Egyesek szerint a fejlődés nem lehet fenntartható.³ Emiatt terjedt el a fenntartható fejlődés helyett a fenntarthatóság fogalmának használata. A fenntarthatóság leginkább egy rendszer tulajdonsága (cél: a rendszer egy bizonyos állapotának megőrzése), míg a fenntartható fejlődés egy folyamatra utal. A két fogalmat legtöbbször azonban mégis szinonimaként használják, mint ahogy én is így használom a dolgozatomban.

A fenntartható fejlődés fogalmának különböző értelmezései után diplomamunkámban bemutatom a fenntarthatósággal foglalkozó hazai kormányzati szerveket, hatóságokat, stratégiákat, valamint azokat a fontosabb jogszabályokat, amelyek e témához kapcsolódnak. Ezek közül most kiemelném az Alapvető Jogok Biztosa Hivatalának tevékenységét:

„Az alapvető jogok biztosának a jövő nemzedékek érdekeinek védelmét ellátó helyettese figyelemmel kíséri a jövő nemzedékek érdekeinek érvényesülését, és

- a) rendszeresen tájékoztatja az alapvető jogok biztosát a jövő nemzedékek érdekeinek érvényesülésével kapcsolatos tapasztalatairól,*
- b) felhívja az alapvető jogok biztosának figyelmét a természetes személyek nagyobb csoportját érintő jogsértés veszélyére,*
- c) az alapvető jogok biztosának hivatalbóli eljárás megindítását javasolhatja,*
- d) közreműködik az alapvető jogok biztosának vizsgálatában,*
- e) javasolhatja, hogy az alapvető jogok biztosa az Alkotmánybírósághoz forduljon.”⁴*

Emellett felhívom a figyelmet a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács tevékenységére, valamint *Jövőkereső – A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács jelentése a magyar társadalomnak* című dokumentumára, amely 2010-ben megjelent, és elérhető az interneten is.⁵

2007 júniusában készült el a Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség (NFÜ) és a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium tervezői munkacsoportja által, amelyből kiemelnék egy, a könyvtárak, a könyvtárosok számára fontos részletet: „*A tudományos kutatás erősödésével, és a kutatási eredmények elérhetővé válásával a fenntarthatóságról, az azt veszélyeztető folyamatokról és a szükséges értékváltásról való tudásbázisunk – a fenntarthatóbb értékrend és attitűd terjedésével együtt - növekedjen. A tudásbázis növelése és a tudás megosztása szorosan összefügg egymással. A fenntarthatóságról való tudás széles körű elterjesztése, megosztása az oktatáson, a kultúra intézményrendszerén, a médián és más csatornákon keresztül valósulhat meg.*”⁶

Úgy gondolom, hogy a könyvtárak fontos szerepet tölthetnek be ennek a stratégiai célnak a megvalósításában. Mindemellett e stratégia kiemeli, hogy „*a felelős állampolgári magatartás kialakítása érdekében erősíteni kell az önképzés szerepét. Növelni kell a nyilvánosan hozzáférhető tudást és fejleszteni annak átadását.*”⁷ Megfogalmazói fontosnak tartják az élethosszig tartó tanulás ösztönzését is, amelyben a kulturális közintézmények fontos szerepet töltenek be.

A fenntarthatóság és a könyvtár témakörének összekapcsolásával a témakörök széles spektruma tárul elénk, hiszen a könyvtárak kiemelt szerepet játszhatnak a fenntarthatóságra való törekvésben, mégpedig az alábbiak szerint:

- a könyvek és a tudásbázis megőrzése a jövő generáció számára;
- könyvtárépületek építése, korszerűsítése a környezettudatos épületminősítési rendszerek (pl. LEED⁸ rendszer, BREEAM – Building Research Establishment Environmental Assessment Method) előírásai szerint;
- zöld állományú könyvtárak fejlesztése, létesítése olyan dokumentumállománnyal, amely az ökológia és a környezetvédelem, annak is elsősorban a kulturális, a gazdasági és a társadalmi vonatkozású dokumentumait foglalja magában;
- zöld állományú részleg létrehozása a már meglévő könyvtárban;
- Fenntarthatósági Terv készítése az intézmény számára;
- részvétel a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tudás megosztásában;
- részvétel a környezettudatosságra nevelésben.

Még mielőtt részletesen szólnék a fenti törekvésekről, két fogalmat szeretnék elkülöníteni. Közszájon forgó elnevezés a „zöld könyvtár”, amelyet használnak a „zöld” könyvtárépületre és a zöld állományú könyvtárakra is. A két fogalom elkülönítése okán dolgozatomban az alábbi fogalmakat használom:

- **zöld könyvtár:** a környezettudatos épületminősítési rendszerek előírásai szerint épült vagy felújított épületben lévő könyvtár;
- **zöld állományú könyvtár:** ezekben a könyvtárakban az ökológia és a környezetvédelem, annak is elsősorban a kulturális, a gazdasági és a társadalmi vonatkozású dokumentumai, valamint az alternatív energiahasznosítási és építési eljárások témájában íródott művek lelhetőek fel. Emellett megtalálható itt a környezeti nevelés szakirodalma, illetve a biogazdálkodással, a hulladék-gazdálkodással és az egészséges életmóddal kapcsolatos dokumentumok is.

Ahhoz, hogy a könyvtárosok részt tudjanak venni a *fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tudás megosztásában* és a *környezeti (környezettudatosságra) neve-*

lésben, fontos, hogy tisztában legyenek azzal a tájékoztató apparátussal, azokkal az információforrásokkal, amelyek e témakört felölelik. A diplomamunkámban bemutatom a fenntartható fejlődés témakörével foglalkozó kutatóközpontokat (MTA Ökológiai Kutatóközpont, Mezőgazdasági Biotechnológiai Kutatóközpont, MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet), néhány, a témával foglalkozó szakkönyvet, illetve honlapot és időszaki kiadványt, valamint bibliográfiát, adatbázist.

Most az adatbázisok közül röviden ismertetek néhányat:

AGRIS

(International Information System for Agricultural Sciences and Technology)

A mezőgazdaság és állatorvos-tudomány területéről találhatóak dokumentumok ebben a bibliográfiai adatbázisban⁹. A dokumentumok 75 százaléka folyóirat. A rekordok száma egymillió. Havonta frissülő, szabad hozzáférésű adatbázis. Az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezési Világszervezetének gondozásában jelenik meg. Az adatokat a Világszervezet letéti könyvtárai és az AGRIS központjai szolgáltatják. Az *AGROVOC* az AGRIS önálló fejlesztésű, többnyelvű, mezőgazdasággal, erdőgazdasággal, halászáttal és agrártudománnyal foglalkozó teaurusza.

CAB Abstracts

A CAB bibliográfiai adatbázis mezőgazdasági referáló szolgáltatása 1932 óta létezik.¹⁰ Az adatbázis felöleli többek között az alábbi témákat: növénytudomány, állattudomány, egészség, parazitológia, ökológia, erdőszet, földtudomány, élelmezéstudomány és termékek, mezőgazdasági közgazdaságtan, biotechnológia, mezőgazdasági mérnöki tudományok, szabadidő és turizmus.

A rekordok száma több mint 4,5 millió; éves gyarapodása közel 160 ezer tétel.

Environmental Science Database

Eredetileg Environmental Quality CD néven jelent meg ez a környezettudományos, bibliográfiai adatbázis, amely 1973 óta épül. 600 000 bibliográfiai rekordot tartalmaz, és az éves gyarapodás mintegy 30 000 rekord. A bibliográfiai rekordok mellett absztraktok is találhatóak benne. Az adatokat a CABI (Centre for Agricultural Bioscience International) kormányközi szervezet adja.¹¹

GreenFILE

A GreenFILE az EBSCO környezetvédelmi adatbázisa¹². Az adatbázis az emberiség és a környezet kapcsolatának összefüggéseivel foglalkozó anyagokat tartalmazza. A tanulmányok, cikkek az újrahasznosítástól a klímaváltozáson át, az alternatív üzemanyagforrásokon keresztül többféle témáról szólnak. Az adatbázis több mint 600 címet és kb. 295 000 rekordot tartalmaz. A teljes szövegű cikkek száma több mint 4600.

Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia (MABI)

A MABI-t¹³ 1960-ban kezdték el építeni. Ez az agrár-szakirodalmi bibliográfia a kurrens hazai agrár-szakirodalmi termés bibliográfiai adatait tartalmazza, és mind az agrár-alap kutatás, mind az alkalmazott agrártudomány publikációinak legjelentősebb hazai számbavevője. 1981-től kurrens nemzeti szakbibliográfia. A magyar

mezőgazdasági, élelmiszeripari és erdészeti szakirodalom bibliográfiai feltárását az OMGK munkatársai végzik. Hozzáférhető az OMGK honlapján.

Zoological Record

A Zoological Record¹⁴ állattani adatbázist 1864-ben kezdték el építeni. Az állattan, állattudomány, környezetvédelem, mind-mind témája a benne található dokumentumoknak. Folyóiratok mellett könyveket, jelentéseket, konferencia anyagokat is tartalmaz. A 1,5 milliós adatállomány évente 72 000 rekorddal gyarapszik. Tárgyszavazása igen alapos.

* * *

Magyarországon jelenleg nincs zöld könyvtár, viszont *zöld állományú könyvtárunk* több is létezik. Ezek közül mindenképp meg kell említeni a Kulturális Innovációs Alapítvány Könyvtárát, amelynek fő gyűjtőköre a humánökológia és a környezeti nevelés. A Keve András Madártani és Természetvédelmi Szakkönyvtár fő gyűjtőköre a természetvédelem és az ornitológia. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ országos feladatkörű, nyilvános, tudományos szakkönyvtár, amely a FAO (az ENSZ egyik legnagyobb szakosított szervezete, az Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezet) letéti könyvtára is.

Természetesen sok könyvtárban fellelhetőek a témával kapcsolatos dokumentumok, de csak alkalmanként találkozunk olyan példával, mint a gödöllői Klíma-könyvtár, ahol egy könyvtáron belül külön polcokon találhatóak meg a klímavédelemmel foglalkozó angol nyelvű könyvek.

Itt érdemes megemlíteni, hogy az iskolai könyvtárak közül egyre többen törekednek „zöld sarok” létrehozására. A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános Iskolája, Alapfokú Művészetoktatási Intézménye és Napközi Otthonos Óvodája (amely ökoiskola) könyvtárában külön gyűjtemény található „Zöld Könyvtár” néven természet- és környezetvédelmi könyvekből, filmekből. Tovább szeretnék bővíteni a Zöld Könyvtár nyomtatott és elektronikus állományát.¹⁵

Tehát a könyvtárak fontos feladata a fenntarthatóságra való törekvés során a környezeti, környezettudatosságra nevelésben való részvétel. „*A környezettudatosságra nevelés átfogó célja, hogy elősegítse a tanulók magatartásának, életvitelének kialakulását annak érdekében, hogy a felnövekvő nemzedék képes legyen a környezetmegővására, elősegítve ezzel az élő természet fennmaradását és a társadalmak fenntartható fejlődését. A fenntartható fejlődés feltételezi az egész életen át tartó tanulást, amelynek segítségével tájékozott és tevékeny állampolgárok nevelődnek, akik kreatívan gondolkodnak, eligazodnak a természet és a környezet, a társadalom, a jog és a gazdaság területén, és felelősséget vállalnak egyéni vagy közös tetteikért.*”¹⁶

Magyarországon 2010-ben jelent meg a *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia* a Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium támogatásával.¹⁷ A stratégia a Magyarországon, valamennyi szintéren működő környezeti nevelők számára ad ajánlásokat a következő 3–6 év legsürgetőbb teendőit illetően. Megdöbbentőnek tartom, hogy e stratégiában a könyvtárak mennyire alulreprezentáltak. A dokumentumban elsősorban található a könyvtárra vonatkozó részletet. Például: „*Tanítani kell az időgazdálkodást és azoknak a tevékenységeknek a megbecsülését, amelyek*

olcsón is értékesek (pl. könyvtár használata, természetjárás, a kreativitást igénylő és fejlesztő tevékenységek), illetve amelyek a környezetet kevésbé veszik igénybe. Ebben a feladatban fontos szerep jut a szabadidő-szervezőknek.”¹⁸

Egy javaslat tanárok számára: „Szenteljünk több időt kirándulásokra, könyvtári, múzeumi programokra.”¹⁹

„Támogatni kell a meglévő környezeti nevelési könyvtárak fejlesztését, állományuk ismertté tételét, használatuk népszerűsítését.”²⁰

„Ajánló bibliográfiákat kell készíteni a pedagógusok számára a környezeti nevelés területén...”²¹

Úgy gondolom, hogy a könyvtáraknak az ilyen szintű dokumentumban legalább egy alfejezetnyi részt kellene szentelni, egységesen közvetítve a környezeti és környezettudatosságra való nevelésben betöltött szerepüket. A fent említett dokumentum tehát igen hiányosan számol be arról, hogy a könyvtárak milyen szempontokból vehetnek részt a környezettudatosságra nevelésben, pedig szerepük igen sokrétű.

Kiemelném e témánál az *iskolai könyvtárak szerepét*, amelyek, ha lehet, még több szerepet tudnak vállalni a környezeti, környezettudatosságra nevelésben, mint más könyvtárak, különös tekintettel az alábbiakra:

- a tanulók életkorának megfelelően tájékoztatás és felvilágosítás, valamint könyvajánlás a „zöld” kérdések terén;
- ajánló bibliográfiák készítése a környezeti nevelésben részt vevő tanároknak;
- „Zöld jeles napok” keretében vetélkedők, programok szervezése;
- tartós tankönyvek kezelése, a tankönyvek megbecsülésére való figyelemfelhívás.

Mint már megállapítottam, a könyvtárak *fenntarthatósági terv készítésével* és az abban vállaltak teljesítésével is hozzájárulhatnak a fenntartható fejlődéshez.

A könyvtárak bizonyos esetekben európai uniós projektjeinek megvalósítása során vállalják fenntarthatósági tervük elkészítését. De természetesen önálló intézményi döntés folyamán is lehet egy ilyen terv elkészítése, illetve minőségmenedzsment-projektek keretében is megvalósíthatók ezek a törekvések.

A fenntarthatósági terv elkészítésének célja, hogy a fenntarthatósági szempontokat, a fenntarthatóságra való törekvéssel kapcsolatos elhatározásokat a szervezet tevékenységébe integrálják. A szervezet saját maga dönti el, milyen lépéseket tesz a fenntarthatóságért, és ennek megfelelően készítheti el a tervét. *Jelenleg hazánkban a könyvtárak számára e terv elkészítésében látom a legtöbb lehetőséget, amely a fenntartható fejlődés útján előre visz.* Annak ellenére, hogy sok esetben nem önálló épületben működnek a könyvtárban, ami ebből a szempontból hátráltató tényező, érdemes lenne minél több intézményben elkészíteni e tervet. A fenntarthatósági terv előnye éppen az, hogy mindenki a saját körülményei figyelembevételével alakíthatja ki a stratégiáját és tűzheti ki céljait.

Diplomamunkámban a fenntarthatósági tervek elkészítéséhez közlök támpontokat, illetve néhány tervet mutatok be (az Országos Széchényi Könyvtár és a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, valamint az Országgyűlési Könyvtár terveit). Emellett az Országgyűlési Könyvtár Digitalizált Törvényhozási Tudástár (EKOP-2.1.5-09-2009-0001) projekt keretében megvalósított környezeti fenntarthatósági feladatokról is beszámolok röviden.

Még ha fenntarthatósági tervet nem is készítettek, de komolyabb kezdeményezést tettek „zöld ügyekben” az ELTE-n és könyvtárhálózatukban. Az ELTE Bölcsészettudományi és Természettudományi Kara 2011-ben indította el a két szemeszteren keresztül tartó „Élj kislábon!” *fenntarthatóságra nevelési programját*. Az ökoprogram keretében kerekasztal-beszélgetések, a témát népszerűsítő programok kerültek megrendezésre.²² Az ELTE BTK fő célkitűzései között szerepelt a Trefort-kert parkosítása és kerékpárosbarát környezetté alakítása, valamint a karon a szelektív hulladékgyűjtés megvalósítása. Ez utóbbiban az *ELTE Egyetemisták a Környezettudatos Szemléletért* program önkéntesei is részt vesznek. 2010-ben, az Egyetemi Könyvtár vezetésével működő K21 könyvtári minőségfejlesztési projekt keretében jött létre a Zöld könyvtár munkacsoport. Fő célja, hogy valamennyi hálózati könyvtár és könyvtáros ismerje a zöld könyvtár fogalmának mibenlétét, és minél többjüket megnyerjék a „zöldesítés” programjuknak. A könyvtári hálózaton belül szeretnék tudatosítani a példamutatás fontosságát, a személyes felelősség és a fejlődés lehetőségeit és az eddigi környezettudatos programok kiterjesztését a hálózaton belül.

A zöld könyvtár munkacsoportban dolgozók a minőségbiztosítási eljárások és a fenntarthatósági célok ötvözésén dolgoznak. Így például a PDCA-kör²³ segítségével próbálnak rendszert vinni a fenntarthatósági feladatok elvégzésébe. A pályázatok mellett kedvező alkalom lehet a fenntarthatósági témakör napirendre tűzésére egy minőségbiztosítási eljárás bevezetése.

Az ELTE BTK könyvtári hálózatának széttagoaltsága és a pénzühiány hátráltatja a fenntarthatósági célok megvalósítását. A BTK könyvtárainak jellege (építészeti megoldások, a terület nagysága, tagoltsága, üzemeltetési függőség stb.) nagyon különböző. Ez kihívást jelent a fenntarthatósági célok kitűzésében és összehangolásában is. A zöld könyvtár munkacsoport tagjai a nehézségek ellenére mégis arra törekednek, hogy – ha kis lépésekkel is, de – egyre több „zöld” ötlet kerüljön megvalósításra.

A könyvtárépületek környezettudatos épületminősítési rendszerek előírásai szerint való építése és felújítása szintén a fenntarthatóságra való törekvés része. Két külföldi példán keresztül – az Amerikai Egyesült Államokban levő Minneapolis Central Library és a tajvani Beitou Branch Library bemutatásával – lehet szemléltetni a zöld könyvtárak létének szakmai és társadalmi jelentőségét.²⁴ Bár Magyarországon még nincsen ilyen könyvtárépület, de bizonyos pozitív kezdeményezéseknek már léteznek. Budapesten, a XIII. kerületben a Radnóti Miklós Művelődési Központban, ahol a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár egy fiókkönyvtára is helyet kapott, már modern, környezetbarát üzemeltetés működik.²⁵

A külföldi tapasztalatokból bizonyítékot kapunk arra, hogy egy a zöld könyvtár léte nem csak energiatakarékos, nem pusztán költségtakarékos megoldást jelent. A tajvani tapasztalatok²⁶ azt mutatják, hogy az új, zöld könyvtár a könyvtárlátogatók és a zöld könyvtár támogatói számának növekedését, a könyvtárral kapcsolatos sztereotípiáknak változását, a könyvtár sokoldalú oktatócentrummá válását hozta magával. Egy zöld könyvtár elősegíti a könyvtár valódi közösségi térré válását is. Remélhető, hogy a pozitív tapasztalatok azt eredményezik, hogy minél több ilyen épület lesz a világon.

Diplomamunkám témáját személyes érdeklődésemből következően választottam. 2011 decemberében kezdtem el írni egy blogot „*Books and Soul*”²⁷ – könyvtár-

rak, önkéntesség, irás és lélek” címmel. Az elmúlt másfél évben több bejegyzést adtam közre a fenntarthatóság és könyvtár témakörében – magyarul és angolul. Időről időre, újabb és újabb témákkal, érdekességekkel találkoztam, és találkozom, amelyeket érdemes bemutatnom. S bár a diplomamunkám az önkéntességgel nem foglalkozik, úgy gondolom, hogy az önkéntesség is fontos része, illetve fontos részévé fog válni a fenntarthatóságnak.

Vannak vélemények²⁸, amelyek szerint a fenntarthatóság fogalma már inflálódott, és csak mint egy pozitív jelzőként használatos, „kedvező”, illetve „jó” jelentéssel. Szerintük a műszaki fejlődés által generált igények szinte lehetetlenné teszik, hogy az ökoszisztéma korlátozott lehetőségein ne lépjen túl az emberiség. Még úgy gondolom, hogy a jóra való törekvés előre viszi a világot, és a fenntarthatóságért folyó küzdelem ilyen irányba mutat. A fenntarthatóságra való törekvésben történő részvétel pedig lehetőséget ad arra, hogy a könyvtárak valóban felvegyék a versenyt a modern kor kihívásaival.

JEGYZETEK

- 1 Ládi László: *Könyvtár 2.0.* = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 2008. 2. sz. 16. p.
- 2 *Közös Jövők. A Környezet és Fejlesztés Világbizottság jelentése.* Persányi Miklós (szerk.). Budapest, Mezőgazdasági Kiadó, 1988. 31. p.
- 3 Karcagi-Kovács Andrea: *Mivel mérjük a fenntarthatóságot?* (PhD-értekezés) Ihrig Károly Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Debrecen, 2012.
Online: <http://hdl.handle.net/2437/111439> (Letöltés ideje: 2013. 02. 16.) 2. fejezet
- 4 2011. évi CXI. Törvény az alapvető jogok biztosáról 3. § (1)
- 5 *Jövökereső. A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács jelentése a magyar társadalomnak.* (Felelős szerk. Schmuck Erzsébet). [Budapest], A Nemzeti Fenntartható Fejlődési Tanács Titkára, 2010.
Online: http://www.nfft.hu/dynamic/Jovokereso_Hosszu_Screen.pdf(Letöltés ideje: 2012. 10. 26.)
- 6 *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia.* 53. p.
Online: http://www.nfu.hu/ormany_altal_elfogadott_nemzeti_fenntarthato_fejlodesi_strategia (Letöltés ideje: 2012. 10. 26.)
- 7 *Nemzeti Fenntartható Fejlődési Stratégia.* 54. p.
Online: http://www.nfu.hu/ormany_altal_elfogadott_nemzeti_fenntarthato_fejlodesi_strategia (Letöltés ideje: 2012. 10. 26.)
- 8 A LEED jellemzőiről és a zöld technológiák könyvtári felhasználásáról bővebben olvashatnak Asbóth László szakdolgozatában is. Asbóth László: *Zöld technológiák felhasználása könyvtári környezetben.* Nyugat-magyarországi Egyetem, Szombathely, 2010.
- 9 AGRIS (International Information System for Agricultural Sciences and Technology).
Online: <http://agris.fao.org/> (Letöltés ideje: 2013. 03. 01.)
- 10 *Elektronikus Információs szolgáltatás (EISZ).* CAB Abstracts.
Online: www.eisz.hu/hu/licenzek/osszes/Cab_Abstracts/licenz.html (Letöltés ideje: 2013. 02. 12.)
- 11 *CABI. Environmental Science Database.*
Online: <http://www.cabi.org/default.aspx?site=170&page=1016&pid=2224> (Letöltés ideje: 2012. 11. 28.)
- 12 *Óbudai Egyetem. EBSCO ismertető.*
Online: <http://lib.uni-obuda.hu/node/32> (Letöltés ideje: 2012. 12. 27.)

- 13 Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ honlapja. *Magyar Mezőgazdasági Bibliográfia (MABI)*.
Online: <http://www.omgk.hu/pages/mabi.htm> (Letöltés ideje: 2012. 11. 07.)
- 14 Thomson Reuters honlapja. *Zoological Record* ismertető.
Online: http://thomsonreuters.com/products_services/science/science_products/a-z/zoological_record/ (Letöltés ideje: 2013. 01. 25.)
- 15 Szegei Tudományegyetem Juhász Gyula Gyakorló Általános Iskolája, Alapfokú Művészet-
oktatási Intézménye és Napközi Otthonos Óvodájának könyvtári blogja. *Ökoiskola lettünk!*
Online: <http://jogyu-gyakkonyvtar.klog.hu/2009/05/okoiskola-lettunk/> (Letöltés ideje: 2012. 11. 03)
- 16 *Részlet a Nemzeti Alaptantervből*.
Online: <http://www.nefmi.gov.hu/kozoktatasi/tantervek/nemzeti-alaptanterv-nat> (Letöltés ideje: 2012. 11. 03.)
- 17 *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Vásárhelyi Judit (szerk.). [Budapest], Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2010.
Online: http://mkne.hu/NKNS_uj/layout/NKNS_layout.pdf (Letöltés ideje: 2012. 11. 08.)
- 18 *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Vásárhelyi Judit (szerk.). [Budapest], Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2010.
Online: http://mkne.hu/NKNS_uj/layout/NKNS_layout.pdf (Letöltés ideje: 2012. 11. 08.) 97. p.
- 19 *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Vásárhelyi Judit (szerk.). [Budapest], Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2010.
Online: http://mkne.hu/NKNS_uj/layout/NKNS_layout.pdf (Letöltés ideje: 2012. 11. 08.) 107. p.
- 20 *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Vásárhelyi Judit (szerk.). [Budapest], Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2010.
Online: http://mkne.hu/NKNS_uj/layout/NKNS_layout.pdf (Letöltés ideje: 2012. 11. 08.) 182. p.
- 21 *Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia*. Vásárhelyi Judit (szerk.). [Budapest], Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, 2010.
Online: http://mkne.hu/NKNS_uj/layout/NKNS_layout.pdf (Letöltés ideje: 2012. 11. 08.) 182. p.
- 22 Az ELTE „zöld tevékenységei”-ről történő beszámolóhoz az alábbi forrásokat használtam:
Kutasi Zsuzsanna–Dubniczky Zsolt: *A Zöld könyvtár építése. A „Zöld könyvtár” csoport beszámolója*. Elhangzott: Budapest, ELTE Egyetemi Könyvtár. 2011. október 26.
Kutasi Zsuzsanna–Horváth Gabriella: *Úton a „zöld könyvtár” felé*. Elhangzott: Budapest, ELTE BTK. Szakmai Nap. 2012. február 22.
- 23 PDCA (Plan, Do, Check, Act = Tervezés, Megvalósítás, Ellenőrzés, Intézkedés).
- 24 Jelen cikk szerzője a két könyvtárat részletesebben is bemutatja a 3K valamelyik következő számában (*A szerk.*)
- 25 Kövesdi Emese: *Környezettudatos magatartás a közművelődésben*. In: *Trendek változások, innovációk a budapesti közművelődésben*. Slézia Gabriella (szerk.). Budapest, Budapesti Művelődési Központ, 2012. (Módszertani füzetek 13.) 155–189. p.
- 26 Forrás: Shu-hsein TSENG: *Green library design and evaluation: the Taipei Public Library, Taiwan*. *New Library World*. 2008. Vol. 109. Issue 7/8. p. 321–336.
- 27 *Books and Soul* honlap.
Online: wordpress.booksandsoul.com (Letöltés ideje: 2012. 03. 10.)
- 28 Kiss Károly: *Néhány mondat a fenntarthatóságról (vagy: Egy fogalom tündöklése és bukása)*.
Online: <http://kisskaroly.x3.hu/korny/nehanymondatt.pdf> (Letöltés ideje: 2013. 02. 16.)

Pegán Anita

Az MKE a XX. Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon

1993. szeptember 10-én a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése részéről Bart István elnök, a frankfurti Ausstellungs und Messe GmbH részéről Peter Weidhaas igazgató írták alá azt a szerződést, amelyben „mindkét fél kinyilvánítja szándékát és készségét arra nézve, hogy szoros együttműködés keretében évente nemzetközi könyvvásárt rendezzen Budapesten”.

Az első Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál ünnepélyes megnyitója 1994. április 21-én volt a Budapest Kongresszusi Központban. A fesztivál ettől kezdve folyamatosan megrendezésre kerül minden év áprilisának harmadik hetében – a helyszíne közben megváltozott (2008-tól a Millenáris lett), sikere viszont állandó, egyre növekvő hírnévvel és egyre bővülő számú látogatóval.

A magyar könyvtárosok már az első fesztiválon is megjelentek egy nagyon sikeresnek ítélt konferenciával, amelyet a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtár és Tájékoztatási Központ az Országos Mezőgazdasági Könyvtárral közösen szervezett, támogatói szinten pedig az MKE Műszaki Könyvtáros Szekció és a Swets & Zeitlinger GmbH is felkerült a meghívóra. *Az időszaki kiadványok aktuális kérdései* címmel rendezett nemzetközi konferencián – amelyre április 26-án a Pálma teremben került sor – Albert Prior (Anglia), Graham Waters (Németország), Sigrid Reinitzer (Ausztria) mellett az Országos Széchényi Könyvtár két munkatársa (Tószegi Zsuzsanna és Jómagam) képviselte egy-egy előadással Magyarországot.

A következő évtől, 1995-től kezdve már a Magyar Könyvtárosok Egyesülete szervezésében jelentek meg a könyvtárosok szakmai konferenciákkal, az olvasáskultúrát népszerűsítő programokkal. A fesztiválon három színhelyen van lehetőségünk a könyvtárosok világának megmutatására: rendszeresen tartunk egy vagy két konferenciát egy nagy létszámot befogadó teremben; szervezeteink és a velünk kapcsolatot tartó kiadók pedig a Könyvtáros Klubban rendezik meg programjaikat. Nem elhanyagolható helyszín a standunk sem, itt jó alkalom nyílik egy-egy könyvtár bemutatkozására, beszélgetésekre, találkozásokra.

Jubileumi évbe érkezett tehát a könyvfesztivál: húsz éve tart sikersorozata. Én magam is jubilálok idén, hiszen első ízben 2004-ben ért az a megtiszteltetés, hogy a könyvtárosok programjait szervezhettem, s ennek az ideje a tizedik éve.

A rövid visszatekintés után nézzük a XX. fesztivált, amelynek rajongóit most (április 18. és 21. között) is a Millenáris gyönyörű zöld gyepe és az eseményhez már-már megszokottan hozzátartozó szép nyári idő fogadta a szabad ég alatt – az épületeken belül pedig a már szintén megszokott nyüzsgő, semmihez sem hasonlíthatóan lenyűgöző könyves kavalkád.

Változás az előző évekhez képest, hogy a könyvfesztivál helyszíne a külső lehetőségek mellett B és D épület lett, a fogadót ettől az évtől kezdve már nem bírli az MKKE. Így lényegében egy tömbben, pontosabban két, egymással összekap-

csolódó épületben zajlottak a rendezvények, könnyebb lett az átjárás a gyermek-könyv-kiadók és a többi kiállító standjai között.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete a B épület galériáján kapott helyet. A G3 stand mellett építették fel részünkre a Könyvtáros Klubot, amely szebb környezetben, valamivel nagyobb területen, sokkal kulturáltabb megjelenéssel várta a könyvtárosokat és a nem szakmabeli érdeklődőket.

Standunk szakmai színvonalát az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Nemzeti Múzeum szemet gyönyörködtető és értékes kiadványai, plakátjai, valamint az egri Bródy Sándor Könyvtár kihelyezett Gárdonyi pontja biztosították. Az ízléses megjelenés, a stand berendezése és a plakátok elhelyezése Fehér Miklós MKE főtitkár és Breznai Elvira munkájának köszönhető. Az egyesület kivitt a könyvfesztiválra a *Madártásvlat* és *A Magyar Könyvtárosok Egyesületének története 1935–2009* című kiadványokból néhány kötetet, ezeket ajándékként kapták az érdeklődők. Sokan nézelődtek nálunk, néhányan jelezték közülük, hogy szeretnének belépni az egyesületbe. A standon egymást váltó, egymást követően ügyeletet ellátó kollégák nekik is és az egyéb kérdések iránt érdeklődő látogatóknak is pontos információkkal szolgáltak.

Rövid összefoglaló programjainkról

Tartalmak a digitális térben – digitális jelen-lét címmel az Arcanum Adatbázis Kiadóval közösen rendeztünk konferenciát április 19-én, pénteken délelőtt – ennek helyszíne az Osztoivits Levente terem volt. A teátrumon kívül ez a legnagyobb létszámot befogadó terme (120 fős) a Millenárisnak, számunkra azonban kicsinek bizonyult. Az előírtnál jóval több ülőhelyet biztosítottak a rendezők, de így is többen álltak, illetve a földön ültek.

A könyvtárosok és az Arcanum között a mindennapi munkánkban régóta jelen lévő, szoros szakmai kapcsolatot reprezentálja, hogy harmadjára jelenünk meg közösen a könyvfesztiválon. Előadóink voltak: Ramháb Mária, Eszenyiné Borbély Mária és Farkas Gábor Farkas az MKE részéről, Kenyeres István, Biszak Sándor és Markója Szilárd az Arcanum meghívására. A rendezvény moderátora Tóth Máté, az OSZK–Könyvtári Intézet munkatársa volt. Az előadások prezentációi megtekinthetők az Arcanum honlapján (www.arcanum.hu).

Könyvtáros Klub

A fesztivál két napján, április 19-én és 20-án a következő szervezetek, illetve kiadók valósították meg programjaikat a Könyvtáros Klubban:

- az MKE szervezetei (a programok időrendjében): Gyermekkönyvtáros Szekció, Társadalomtudományi Szekció, Jogi Szekció, Bibliográfiai Szekció, Műszaki Könyvtáros Szekció, Zenei Szekció, Pest Megyei Szervezet;
- négy más szervezet, illetve intézmény: Magyar Periodika Kör, Magyar Olvasástársaság (HUNRA), Könyvtárostanárok Egyesülete és a Könyvtári Intézet;
- három kiadó: Akadémiai, PONT, Jelenkor.

A Könyvtáros Klubba idén ötven széket helyeztek el a szervezők. A rendezvények nagy részében elegendőnek is bizonyult a terem befogadóképessége. Kivétel ez alól a két alábbi program, ezek esetében kicsinek bizonyult az utólag elhelyezett székekkel és az állóhelyekkel együtt hetven főt befogadó terem.

- *A hazai hagyomány értékei a mai fejlődésünk szolgálatában* címmel Nagy Zoltán, az MKE Műszaki Könyvtáros Szekció elnöke által szervezett könyvbemutatók hazai és határainkon túli hallgatóság előtt valósultak meg. Voltak, akiknek már csak állóhely jutott, de a résnyire nyitott ajtó mögött is álltak érdeklődők. Hajnal Jenő, a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet igazgatója *Egyén és közösség* című tanulmánykötetét Mák Ferenc mutatta be; Cseresnyésné Kis Magdolna és Matuska Márton a délvidéki Keskenyúton Alapítvány kiadványairól szóltak. A népi gyógyászatról írt tanulmányairól Kicsi Sándor András beszélt. A könyvfesztiválra elkészült, *Közös tér – közös örökség* című gyönyörű, magyar és angol nyelvű képes albumot a szerző, S. Sebestyén József jelenlétében Kerny Terézia művészettörténész méltatta. A rendezvényen – a vajdasági művelődés terén szerzett érdemei és tisztségei, valamint a téma iránti változatlan érdeklődése okán – jelen volt Schmittné Makray Katalin is. A nagy érdeklődéssel várt és fogadott programról részletes beszámoló olvasható az MKE Műszaki Könyvtáros Szekció honlapján (mke.info.hu/muszaki).
- A Jelenkor Kiadó szervezésében megvalósult program címe *Tiszaeszlártól Auschwitzig* volt. Csordás Gábor költő, műfordító, kiadóigazgató moderálásával Elek Judit filmrendező és Ungváry Krisztián történész beszélgettek a magyarországi antiszemitizmusról a *Tutajosok* című film elkészítésének, fogadtatásának és utóéletének, valamint Ungváry Krisztián e témával foglalkozó írásai, főleg legújabb könyve, *A Horthy-rendszer mérlege* kapcsán. Minden ülő- és állóhely foglalt volt, többen a földön ülve hallgatták végig a diszkrimináció különböző megnyilvánulásait megvilágító, az elmét megmozgató, az érzelmeket felkavaró szavakat.

Könyvtárbemutató programok

Szervezeteink közül néhányan idén *egy-egy könyvtár tevékenységének bemutatásával* jelentkeztek:

- A Társadalomtudományi Szekció keretein belül Mender Tiborné főigazgató az Országos Idegennyelvű Könyvtár egyre magasabb színvonalú PR-tevékenységét ismertette a honlapjukhoz és rendezvényeikhez méltó igényességgel. Beszámolóját munkatársai egészítették ki.
- Hasonló témával jelentkezett az MKE Pest Megyei Szervezete is a könyvfesztiválra. Gergely Ildikó, a Gödöllői Városi Könyvtár munkatársa a könyvtár és a közösségi média kapcsolatát mutatta be.
- Az Országos Elektronikus Dokumentumküldő Rendszer a szakma egyik nagy érdeklődéssel kísért témája, erről ezúttal is beszámolt Káldos János, az OSZK munkatársa. (Lásd: *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, 2013. 5. sz. 22–30. p. – *A szerk.*) A programot a Jogi Szekció szervezte nem csupán tagjainak, hanem szélesebb érdeklődői körnek.

Szervezeti programjainkról

- A könyvfesztivál díszvendégeként 2013-ban Olaszországot üdvözölhettük több fórumon is. Kucska Zsuzsanna szekcióelnök szervezésében ezekhez csatlakozott a Gyermekkönyvtáros Szekció rendezvénye, amely a magyar gyerekek szempontjait vizsgálva mutatott be egy szeletet az olasz gyermekirodalomból.
- A Bibliográfiai Szekció programjában a digitalizált statisztikáról Nemes Erzsébet és Bárdosi Mónika beszélt, majd a Magyar Tudományos Művek Tára (MTMT) mint a mentés új helye volt a témája Lukácsné Varga Judit és Bavalicsné Kerekes Beáta előadásának, amellyel kapcsolatban az érdeklődés kérdések formájában is megmutatkozott;
- Mindig hangulatos és lélekemelő a Zenei Szekció rendezvénye, így volt ez most is. A *Ringató* módszer Gróh Ilona énektanár ismertetésében hangzott el – a program több látogatót vonzott a Könyvtáros Klub elé is, ahova kihallatszott a szép zene.

Egyéb programok

- Új főszerkesztője lett a *Tudományos és Műszaki Tájékoztatásnak* Fonyó Istvánné személyében, aki szombaton reggel a folyóirat történetének rövid áttekintése mellett a terveiről is tájékoztatást adott.
- A többi magyar könyvtári szakfolyóiratról is szó volt ezen a napon: helyükről szakmánkban, helyzetükről, anyagi gondjaikról, a nyomtatott és az online változat megjelenésének problémáiról. A beszélgetés résztvevői: Kovács Katalin, Hegyközi Ilona és Murányi Lajos (*Könyvtári Figyelő*), Fonyó Istvánné (*TMT*), Mezey László Miklós (*Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*), Fülöp Ágnes (*Könyvtári Levelező/lap*), Csík Tibor (*Könyv és Nevelés*) voltak; a programot Bánkeszi Katalin, a Könyvtári Intézet igazgatója moderálta.
- Régi szakmai és fesztiválpartnerünk, az Akadémiai Kiadó a szótárak mobil alkalmazását kívánja fokozatosan megvalósítani, idén erről beszélt Kiséry István üzletágvezető a viszonylag kis létszámú hallgatóság előtt is lelkesen, majd készségesen válaszolva a feltett kérdésekre is.
- A PONT Kiadó szintén régi partnerünk – most sem okozott csalódást a Szávai Ilona moderálta program. Komáromi Gabriella szép szavakkal méltatta mentoráltja, tanítványa, utódja, Gombos Péter munkásságát, de szó volt a PONT Kiadó terveiről, köztük Kamarás István új, az olvasást népszerűsítő könyvéről is. Mint mindig, most is ajándékkal, a *Fordulópont* című folyóirat egy-egy számával kedveskedett a kiadó a résztvevőknek.
- A Könyvtárostanárok Egyesülete mindkét napon jelen volt: pénteken a *Kata és a lógusok* című pályaművet mutatták be – nem a tervezett módon ugyan, de kárpótlásul a Könyvtáros Klub falára kiragasztották az ELTE Gyakorló Általános Iskola és Középiskola 6/a osztályos tanulóinak díjnyertes rajzait iskolai könyvtári kalandjaikról. Ezek és a képekhez írt me-

sék megtekinthetők a honlapjukon: http://konyvtar.ucoz.com/blog/kata_es_a_logusok_1_kep/2012-10-12-123).

Szombaton könyvbemutatót tartottak, a *Kis KTE könyvek* sorozat megjelent kötetét mutatta be Bondor Erika és Dömsödy Andrea.

- Végül, de nem utolsósorban: a HUNRA sokat ígérő programjában Szávai Ilona, Szondi György és Kertész Judit (a PONT, a Napkút és a Polar kiadók vezetői) arról beszéltek, mit tettek a skandináv irodalom hazai népszerűsítéséért. A fő vonzerő a két neves, hazájukon kívül is ismert norvég író személyes jelenléte volt. Sajnálatos módon Linn T. Sunne és Arne Svingen professzionális bemutatkozásának fordítása nem a szervezők szándéka szerint sikerült – egy fiatal lány mentette meg a helyzetet, aki mindent megtett azért, hogy értékelni tudjuk a két szimpatikus gyermekkönyv-szerző munkásságát.

Megjegyzések

Évek óta volt olyan igény, hogy a Jövő Házába kerüljön a Könyvtáros Klub. Idén ez megvalósult, s örömmel tapasztaltuk, hogy a galérián, ahol a klub és a stand elhelyezést kapott, nincs az az áthallás, ami a Jövő Háza földszintjén, a többi kisebb teremben tapasztalható.

Az MKE programjairól előzetes tájékoztatást adtunk a Katalisten, az egyesület honlapján (mke.info.hu), az MKKE honlapján (www.bookfestival.hu), valamint a Fesztiváliroda programfüzetében és a könyvtárosok számára készített – ingyenes belépést biztosító – meghívókon.

Összegzésképpen

Idén is több mint 700 látogatója volt az MKE könyvfesztiváli rendezvényeinek (ide értve az Osztovits Levente terem és Könyvtáros Klub hallgatóságát). A standukat ennél kicsivel többen tekintették meg. Látogatóink közül meg kell említeni két bájos hölgyet: az egyik hathónapos, ő volt a legfiatalabb, a másik 84 éves, ő volt a legidősebb résztvevő a könyvtárosok programjain.

Nagy Anikó

Borzsák István és a könyvtári világ*

A monori városi könyvtár és helytörténeti kiállítás névadó ünnepségére gyűlünk össze; abból az alkalomból, hogy az intézmény felveszi a város szülöttének, Borzsák István professzor nevét. Borzsák István mint klasszikus-filológus a könyvek, a szövegek között élte le hosszú és tartalmas, eredményekben gazdag életét, és tudományos teljesítménye önmagában is elegendő jogcím lenne ahhoz, hogy Monor városa róla nevezze el könyvesházát. De a professzor nem csak mint a könyvtárak használója kötődött a bibliotékákhoz; élete során két alkalommal könyvtáros is volt, sőt 1937-ben könyvtárosi szakképzettséget is szerzett. Persze el kell ismerni, hogy mindkét alkalommal a kényszer hatására lett bibliothecarius. Először az 1930-as években a gazdasági kényszer, magyarán a megfelelő állás hiánya miatt végezte el a tanfolyamot és dolgozott átmeneti ideig az Országos Széchényi Könyvtárban. Másodszor 1957-ben lett menedéke a könyvtár, akkor, amikor politikai okokból eltávolították az Eötvös Loránd Tudományegyetem professzori karából, és az Egyetemi Könyvtárban jutott megélhetéshez.

Borzsák István számára tehát nem teljesen önként vállalt hivatás volt a könyvtárosi, ugyanakkor a rá jellemző protestáns munkaethosz szellemében a kényszerűségből rárótt sorsot tudományos pályafutása kiteljesítőjének fogta fel, és számos fontos tanulmánya a könyvtári közegeknek köszönheti létrejöttét. Hasonlóan Németh Lászlóhoz, aki az 1950-es években az írás helyett műfordításra kényszerítve, a fordítást kísérleti műhelynek tekintette, a gályapadból laboratóriumot hozott létre, és magvas tanulmányokban foglalkozott a fordítás elméletével és gyakorlatával, úgy Borzsák professzor is az Egyetemi Könyvtárban az antikvitás reneszánsz kori továbbélésének forrásanyagát fedezte fel és építette be kutatásai körébe. Egyébként az 1950-es évek kutatói, tudósai, irodalmárai között nem egyedüli volt, aki a politika miatt pályamódosításra kényszerült és könyvtárban tudott átmeneti időre menedéket találni. Poprády Géza írta Fodor András, a költő és haláláig az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központja munkatársa nekrólójában:

„Sötét és szabad szellemet fojtogató időkben gyakorta előfordul, hogy kiváló tudósok, művészek, írók, politikusok könyvtárakba kényszerülnek. Könyvtárosként dolgoznak, könyvtárosként kapják fizetésüket, ám megmaradnak – és épp a könyvtárak jóvoltából maradhatnak meg – tudósnak, művészek, íróknak. Azután, ha világosodnak az idők, e nagy emberek rendre elhagyják a könyvtárakat, főfoglalkozású tudósok, művészek, írók, politikusok lesznek,

---

* A Monoron 2013. május 16-án a Dr. Borzsák István Városi Könyvtár és Helytörténeti Kiállítás névadó ünnepségén elmondott beszéd szerkesztett változata.

*könyvtáros mivoltuk legtöbbször még a róluk szóló lexikoncikkekből is ki-
marad.*¹

A XX. század viharos évtizedeiben hosszabb-rövidebb ideig könyvtáros volt Berlász Jenő, Bibó István, Kosáry Domokos, Keresztury Dezső, Csapodi Csaba – hogy csak néhány személy neve említődjön. E kiemelkedő értelmiségiek kétségtelenül jelentős mértékben hozzájárultak a könyvtárosi élethivatás presztízsének emelkedéséhez; nagy és nehezen eldönthető kérdés azonban az, hogy az egyetemes és a nemzeti művelődés mekkora kárt szenvedett azáltal, hogy eredeti hivatásuktól mégis távoli pályán töltöttek meghatározó éveket alkotó életükből.²

Borzásák István nem készült tehát könyvtárosnak, könyvek és gyűjtemények tudós használójának annál inkább. Jószerivel nem is igazán készülhetett volna annak, az ő pályakezdésekor, az 1930-as években az akkori jogi szabályozások miatt még csak kerülő úton lehetett valaki bibliothecarius. A könyvtárosság mint professzionális értelmiségi hivatás viszonylag fiatal az önállóvá vált szakmák között; annak ellenére, hogy a könyvtárak vagy négyezer éve léteznek, és értelemszerűen az intézményekben tevékenykedtek azokat működtető, kezelő személyek is. Azonban a XVIII. század végéig nem főhivatású könyvtárosok voltak a bibliotékákban dolgozók; többnyire a klérushoz tartozók, illetve tanárok, főúri titkárok átmenetileg látták el egyéb teendőik mellett a gyűjteményekben a szükséges feladatokat.

A XVIII–XIX. század fordulóján azután megszületett az önálló könyvtártudomány; a szekularizáció következtében megnőtt az állam és a városok szerepe a művelődési életben; úgy is fogalmazhatunk, hogy az állam és a városi testületek lettek a legnagyobb könyvtáralapítók az egyházak és a magánszemélyek helyett. A XIX. század során kezdett kialakulni egy kellően differenciált intézményrendszer, és a könyvtárak működtetői között megjelentek a modern értelemben vett könyvtárosok. A szakmának kiépült az infrastruktúrája, vagyis létrejött a szakajtó, szakmai szervezetek alakultak, és megszerveződött a képzés is mint a professzió átadásának intézményes formája.

Az egyetemes fejlődéshez képest némi időbeli késéssel ugyan, de Magyarországon is lezajlott ez a folyamat. A Nagyszombatról 1777-ben Budára, majd 1784-ben Pestre helyezett egyetemi könyvtár lett Magyarországon a függetlenedő, önálló könyvtárosi életpálya bölcsője, majd a XIX. században megalakult nagy országos könyvtárak – az Országos Széchényi, az akadémiai –, illetve az egyéb tudományos célú és rendeltetésű gyűjtemények mellett megszerveződő közművelődési bibliotékák lettek az önállósuló könyvtáros hivatás kiteljesítői. Kiépült a szakmai infrastruktúra is, először a szakajtó: 1876 óta jelenik meg a *Magyar Könyvszemle* című folyóirat, a világ legrégebbi és ma is élő könyvtártudományi orgánuma, Történetek próbálkozások a képzés intézményesítésére és szakmai szervezet létrehozására is, ezek a törekvések azonban akkor még nem jártak eredménnyel.

Mindenesetre a XX. századi Magyarországon már önálló hivatássá vált a könyvtárosság, annak ellenére, hogy egyetemen még nem lehetett a mesterség alapjait elsajátítani, csak néhány habilitált magántanár tartott könyvtári, bibliográfiai kurzusokat először a kolozsvári, majd a budapesti, a pécsi és a debreceni tudományegyetemen. A könyvtárossá válás megszokott menete az volt, hogy a bölcsész-doktorátus megszerzése után az illető megpróbált könyvtárosi állást találni. A Borzásák családban is akadt, aki ezt az utat választotta. A Borzásákoktól persze

nem állt távol a könyvek világa, lelkeszek, tanárok voltak nemzedékek óta, így nem lehet csodálni, hogy a klasszikus-filológus Borzsák István nagybátyja, az 1891. augusztus 19-én Monoron született Borzsák István 1914-ben a budapesti egyetemen oklevelet szerzett, majd 1916-tól az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozott. 1920-ban kapott bölcsészdoktori címet és 1924-ben véglegesítették a nemzeti könyvtárban mint könyvtárost.³

Volt tehát közvetlen családi példa a későbbi professzor előtt a könyvtárosi pályára, továbbá a gyűjtemények használójaként is tisztában volt a bibliotékák kulturális jelentőségével. Pályakezdő éveiben az Eötvös Kollégium könyvtárát használta az Akadémiai Könyvtár mellett; az utóbbit templomhoz hasonlította egy írásában.⁴ Amikor elvégezte az egyetemet és 1936-ban megszerezte a doktori címet, az elhelyezkedés, a pályakezdés nehézségeivel szembesült. A nagy könyvtárak a két világháború közötti időszakban még elsősorban tudományos intézmények voltak; az ott dolgozók többnyire magasan képzett, tudományos fokozattal, magántanári habilitációval rendelkező személyek voltak, akik a rájuk bízott dokumentumanyag feldolgozásával, a források közreadásával tudományos műhellyé tették a könyvtárakat. Ugyanakkor a hagyományos könyvtárkép kezdett átalakulni, előtérbe került a könyvtárak közművelődési funkciója, megjelent – igaz, még csak csírájában – a napjainkban általánosan vallott elv az egy életen át tartó tanulásról, amelynek természetes helyszíne és segítője a könyvtár. Mindezek a fejlemények lassú eltávolodást jelentettek a hagyományos „tudóskönyvtáros” felfogástól, és mind többen ismerték fel Magyarországon is, hogy a könyvtárosságnak mint értelmiségi hivatásnak megvannak a maga tanítható és tanulható fogásai, és a pályakezdőknél valamilyen szakvizsgát kellene előírni. Az 1935-ben megalakult Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete Könyvtári Szakosztálya, közelebbről Fitz József, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatója, az egyesület első elnöke lett következetes képviselője a könyvtárosok szakképzésének, így a szervezet tanfolyam indítását határozta el. Fontos előrelépés volt, hogy a budapesti közkönyvtárak igazgatói egyöntetűen kijelentették: a jövőben az új munkaezők felvételénél megkívánják az egyesület által rendezendő tanfolyamok vizsgabizonyítványait⁵. Fontos előrelépés volt ez, annak ellenére, hogy a művelődési kormányzat nem volt hajlandó kötelező érvényű jogszabályban is rögzíteni ezt az elvet.

Az első könyvtáros képző tanfolyamra 1937. február 1-je és március 23-a között került sor. Tantárgyai felölelték a könyvtári ismeretek egészét; az elméleti előadásokat a fővárosi nagy könyvtárakban gyakorlati foglalkozások egészítették ki. Az előadók az akkori könyvtári és szakmai közélet kiemelkedő személyiségei voltak. A *Könyvtári igazgatás* előadója Fitz József volt, a *Gyakorlati könyvtártant* Dávid Antal adta elő, a *Könyvtárak együttműködése* című kurzust M. Buday Júlia tartotta; a *Katalogizálás* elnevezésű tárgyat Goriupp Alisztól hallgatták a résztvevők. A *Bibliográfiák* oktatója Asztalos Miklós volt; a *Decimális osztályozás* című tárgyat Witzmann (később Veredy) Gyulától tanulták. A *Könyvtári szakrendszerek* előadója Gulyás Pál volt, a *Könyvkereskedelem* elnevezésű kurzus oktatója pedig Gergely Rezső. A *Könyv- és hírlapkiadás* alapjait Máté Károly ismertette, a *Nyomdászat* című tárgyat Kner Imrétől tanulták. A *Könyvkötést* Lesskó Béla adta elő, a *Kéziratmeghatározást* Halász Gábortól hallgatták, az *Ősnyomtatványmeghatározást* pedig Fitz Józseftől tanulták a hallgatók. A *Régi magyar nyomtatványok meg-*

határozása című tárgyat Trócsányi Zoltán adta elő, a *Középkori kéziratok* elnevezésű tanegység előadója pedig Gábrriel Asztrik volt.

A tizenöt tantárgy jó elméleti alapokat nyújtott a hallgatóknak, a gyakorlati foglalkozások pedig az elméletben tanultak elmélyítésére, alkalmazására, hasznosítására adtak lehetőséget. Aki elvégezte a tanfolyamot, joggal gondolhatta úgy, hogy megszerezte a könyvtárosi hivatás műveléséhez szükséges alapismereteket. És valóban: az első könyvtáros képző tanfolyam végzett hallgatói közül többen is a magyar könyvtárügy meghatározó személyiségei lettek később⁶.

A tanfolyamra 82 hallgató iratkozott be, köztük volt az előző évben bölcsészdoktori oklevelet szerző Borzsák István is. Sikeres vizsgát hetven hallgató, köztük Borzsák István tett.⁷ A kurzus elvégzése után rövid ideig az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozott; itt került kapcsolatba Csapodi Csabával: 1937 tavaszán ismerte meg az OSZK „alvilágában”, a földszinti feldolgozó helyiségben, mint a tizedes osztályozás, decimálás főtudorát.⁸ Hogy Borzsák István komolyan vette szakképzettségét, bizonyítja az a tény is, hogy belépett a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületébe, az egyesület tagnévsorában olvashatók szerint a rendes tagok egyike „*ifj. Borzsák István dr., bibliogr. munkatárs, Bpest, Országos Széchényi Kvt*”⁹.

Az első, rövid ideig tartó könyvtárosi pályamódosítás nem volt hiábavaló, és az elsajátított könyvtártani, bibliográfiai ismeretek sem veszttek kárba. A második világháború, a katonaság, majd a hadifogság után Borzsák István újra építette tudományos karrierjét. Az ELTE professzoraként 1952-ben jelentette meg azt a munkáját, amelyben a könyvtárosi tanfolyamon tanultakat is használni tudta. Még az 1920-as években látott napvilágot Moravek Endre összeállításában egy mintaszerű bibliográfia, *A magyar klasszika-filológia irodalom bibliográfiája 1901–1925*. Ennek a műnek folytatására vállalkozott Borzsák István. Műve *A magyar klasszika-filológia irodalom bibliográfiája 1926–1950* címmel jelent meg. A bibliográfiakészítés elsőrendű könyvtárosi praxis; hosszú évszázadokig a könyvtártudomány csaknem azonos volt a bibliográfiával. A bibliográfiák tájékoztatási eszközök, összeállításuk technikája, módszertana a könyvtári stúdiumoknak ma is nélkülözhetetlen része. Ugyanakkor kétségtelen tény, hogy igazán jó szakbibliográfiát csak szaktudós tud készíteni, olyan személy, aki nemcsak az információ rögzítése, szét-sugárzása technikai ismeretének van birtokában, de alkotó módon művelője az adott diszciplinának. A magyar szakbibliográfiák története fényesen igazolja ezt a tételt: alapvető történettudományi bibliográfiánk szerkesztője Kosáry Domokos; a néprajztudományé Sándor István, az irodalomtudományé Kókay György – maguk is választott szakterületük kiemelkedő művelői. Borzsák István a magyar klasszika-filológia irodalom 1926 és 1950 közötti könyvészetének összeállításával valójában tudománytörténetet készített. Az előszóban így határozta meg munkája célját:

*„Kötetünk szenttelen címfelsorolás, holt betűi mögött sok-sok eleven élet, becsületesen végzett kutatómunka ritmusa lüktet. Emberi sorsokat követhetünk nyomon a kezdő szárnypróbálgatásoktól a teljes kibontakozásig, a tragikus végig vagy nem várt kisiklásig.”*¹⁰

A professzor pályafutásában az 1956-os forradalom leverése után súlyos törés következett be. A forradalom napjaiban, 1956. október 30-án alakult meg az ELTE

oktatóinak Forradalmi Tanácsa, amely grémiumnak ő is tagja lett. A Forradalmi Tanács 1956 decemberében Reformbizottság néven működött tovább, és a felsőoktatás autonómiájának visszaszerzését tűzte ki célul, Borzsák István a törvényjavaslat előkészítő munkájában vállalt szerepet. Ez vezetett oda, hogy 1957. június 15-én eltávolították az ELTE professzori karából, majd a budapesti Egyetemi Könyvtárban tudott elhelyezkedni. A professzor elleni bosszúhadjáratnak volt még egy következménye: a politikai rendőrség nyilvántartásba vette és évtizedeken keresztül megfigyelés alatt tartotta.¹¹ Az állambiztonsági szervek nyilvántartásából csak a rendszerváltozás előtt, 1987. október 5-én törölték, dossziéját akkor helyezték irattárba. Mintegy harminc éven keresztül az államra veszélyeket jelentő személyként tartották nyilván, és a ráállított megfigyelő személyek szorgalmasan jelentettek is róla.

Ilyen légkörben kezdte meg könyvtárosi tevékenységét az Egyetemi Könyvtárban. Konkrét könyvtári feladatairól nem sok adat maradt fenn; a könyvek szakozásával foglalkozott.¹² Az egyik, 1961-ben róla készült ügynöki jelentés szerint az ELTE kötelékéből „fegyelmi úton eltávolították, azóta az egyetemi könyvtárban dolgozik, és bár van ideje a tudományos munkára, mégis elégedetlen és búskomor, mivel visszavágyik az ELTE-re.”¹³ A besúgó jelentésének annyiban hitelt adhatunk, hogy a professzor a visszaemlékezésében is megerősítette a tudományos munka lehetőségét: „Pályám huszonöt évvel ezelőtt derékba tört. Valójában erőgyűjtésre, elmélyülésre jött alkalom, először az Egyetemi Könyvtárban, majd Debrecenben. A Bornemisza-monográfiám (Az antikvitás XVI. századi képe, 1960) sohasem jött volna létre a termékeny könyvtári”¹⁴ kutatás nélkül. Borzsák István a napi könyvtári rutinmunka mellett tehát roppant nagy erőfeszítéssel módot talált a tudomány művelésére is. A klasszikus antik világ reneszánsz kori továbbélését vizsgálta, illetve fontos tanulmányt publikált német nyelven az Egyetemi Könyvtár újonnan indult évkönyvében a bibliotéka egyik, Mátyás király könyvtárából származó kódexéről.¹⁵ Az Egyetemi Könyvtár egyik ritkaságáról adott hírt a Magyar Könyvszemlében 1964-ben, tehát már a könyvtárból való távozása után megjelent tanulmányában¹⁶, és debreceni professzorsága idején is publikált a folyóiratban: egy, a XVI. századi humanista tudós, Zsámboky János könyvtárából származó kötetet ismertetett német nyelvű dolgozatában.¹⁷

Borzák István hosszú és termékeny, eredményekben gazdag életének kényszerű kiterőjét jelentették a könyvtárban töltött évek. Ugyanakkor bebizonyította, hogy az alkotó ember méltatlan körülmények között is képes teljes életet élni. Mi, mai könyvtárosok tulajdonképpen felemás módon viszonyulunk Borzsák István professzor könyvtárosként eltöltött éveire. Büszkének kell lennünk arra, hogy – ha csak átmenetileg is, de – kollégaként tekinthetünk rá; ugyanakkor a szükséges és helyes önismerettel némi habozással gondolhatunk csak rá mint kollégára. Életútja, munkássága inkább példaként álljon előttünk, és kívánom a Dr. Borzsák István Városi Könyvtár és Helytörténeti Kiállítás valamennyi munkatársának, hogy úgy végezze hivatását, hogy az Borzsák professzorhoz méltó legyen.

* * *

JEGYZETEK

- 1 Poprády Géza: Fodor András halálára. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 1997. 8. sz. 36. p.
- 2 A más pályán induló, de életük egy szakaszában könyvtárosként is működő személyekről ír Patkósné Tóth Zsuzsa: ... és könyvtáros. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2011. 5. sz. 48–53. p.
- 3 Gulyás Pál: Magyar írók élete és munkái. 3. kötet. Budapest, Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1941. 1048–1049. col.
- 4 Gondolatok a könyvtárról. In: Borzsák István: Dragma. Válogatott tanulmányok. Budapest, Telosz, 1994. 249–251. p.
- 5 Asztalos Miklós: Beszámoló a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete által rendezett első könyvtárosképző tanfolyamról. In: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének évkönyve. Szerk. Bisztray Gyula. 1. (1935/1937). Budapest, Egyetemi Nyomda, 1937. 43–48. p.
- 6 Az első hazai könyvtáros képző tanfolyamról Ásványi Ilona: Az első könyvtárosképző tanfolyam emlékére... című tanulmánya lapunkban megjelenés előtt áll. (A szerk.)
- 7 Asztalos Miklós, i. m. 48. p.
- 8 Csapodi Csaba. In: Borzsák István: Dragma. Válogatott tanulmányok. Bp. Telosz, 1994. 315–316. p.
- 9 A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete tagjainak névjegyzéke 1937. május 31-én. In: A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének évkönyve. Szerk. Bisztray Gyula. 1. (1935/1937). Budapest, Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete, 1937. 65–74. p. A Borzsák Istvánra utaló bejegyzés: 67. p.
- 10 Borzsák István: A magyar klasszika-filológia irodalom bibliográfiája, 1926–1950. Budapest, Akadémiai Kiadó. 424 p. Az idézet a Bevezetőből.
- 11 Papp István: Borzsák István hiányzó dossziéja, avagy mit kezdhetett a politikai rendőrség egy ókortudóssal? = Aetas. 2010. 3. sz. 96–128. p.
- 12 Czigány Zoltán–Nagy Katalin (rend.): A professzor, aki római református [videodok.] : Portré Borzsák Istvánról. [Budapest]: Duna TV, [s. a.]
- 13 Papp István, i. m. 106. p.
- 14 Borzsák István: Dragma. Válogatott tanulmányok. Budapest, Telosz, 1994. 8. p.
- 15 Borzsák István: Die Tacitus-Handschriften der Bibliotheca Corviniana. In: Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei. Szerk. Mátrai László, Tóth András, Vértesy Miklós. 1. 1962. Budapest, Tankönyvkiadó, 1962. 141–156. p.
- 16 Borzsák István: Aristoteles, Vergilius és társai. = Magyar Könyvszemle, 1964. 1. sz. 47–50. p.
- 17 Borzsák István: Ein Copernicus-Exemplar aus der Bibliothek des Johannes Sambucus in Debrecen. = Magyar Könyvszemle, 1965. 2. sz. 133–138. p.

Pogány György

Takács Miklós
(1929–2013)

2013. április első napján elhunyt Takács Miklós nyugalmazott könyvtárigazgató, Vas megye és az ország közkönyvtárügyének évtizedeken át meghatározó és nagyra becsült személyisége.

Szombathelyen született. A középiskola elvégzése után az Apáczai Csere János Pedagógiai Főiskolán tanult és szerzett könyvtárosi képesítést 1954-ben. Első munkahelye, amelyhez negyven évig hű maradt, a Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, 1955-től igazgatóhelyettesként, 1961-től 1994-ig, nyugdíjba vonulásáig igazgatóként. Hosszú pályafutása alatt részese lehetett a magyar közkönyvtárügy átalakulásának, a megyei könyvtári szerep megerősödésének, a területi ellátás kiteljesítésének. Tevékeny közreműködője volt az országos könyvtári életnek, szívesen vállalt feladatokat, előadást, szakmai véleményezést, aktív szerepet – mint az Országos Könyvtárügyi Tanács tagja vagy a Magyar Könyvtárosok Egyesületének alelnöke (1968–1973 között).

1964–1989 között a Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolán tanított, előbb óradóként, 1980-tól címzetes főiskolai docensként. Személyesen itt találkoztam vele először, a főiskolai órákon, ahol könyvtártant oktatott, színesen, sok példával és mindig jókedvűen. Ekkor még nem készültem könyvtárosnak, de megérintett a lelkesedése, ahogy hivatásának szépségéről, a szolgáltatás és a szolgálat összefonódásáról beszélt.

Szakmai irányításával épült fel a szombathelyi könyvtár új épülete, ahova 1970-ben költözhetett a gyűjtemény. A korszerű épületben korszerű szolgáltatásokat indított el, kétműszakos munkarenddel bevezette az ország egyik leghosszabb nyitva tartását. Pályafutásában a legnagyobb szakmai sikernek az új könyvtárépület tervezésében végzett munkáját, a gyűjtemény betelepítését és a modern szolgáltatások elindítását tekintette. Az ország egyik legkorszerűbb és legszebb könyvtára az átlagosnál nagyobb figyelmet vívott ki az országos és a szakmai sajtóban.

„Úgy gondolom, megpróbáltunk megfelelni minden szakmai kihívásnak. Például a nagyon hosszú nyitvatartási idő, amit kétműszakos olvasószolgálatlaltal oldottunk meg, ami korrekt módon igazodik a tanulók és a dolgozók munkaidejéhez.”

(Vas megyei könyvtárak értesítője, 2000. 1. sz.)

Vezetése alatt a könyvtár több modernizációs folyamat részese volt, elsők között vezette be a szabadpolcos kölcsönzést, a házi kölcsönzés elindításában is úttö-

rő szerepet vállalt; a helyismereti gyűjtemény feltárásáról elismeréssel nyilatkoztak a szakma képviselői és a felhasználók egyaránt. A tájékozódást, kutatást segítő dokumentumok szerkesztésének is részese volt. Munkatársairól – akikkel együtt alapozták meg a mai szolgáltatásokat, a Savariensia helytörténeti gyűjteményt, dolgozták ki a feltáró rendszert – mindig nagy elismeréssel nyilatkozott. Közülük sokan már korábban eltávoztak körünkől, de munkájuk eredményeit ma is élvezhetik kutatóink. A '60-as években kezdődött a helytörténeti irodalom feltárása és közreadása az úttörő *Vas megye irodalma* című kurrens bibliográfiában, amit Takács Miklós alapítóként és szerkesztőként is jegyzett. Társszerzője volt a *Vas megyei hírlapok és folyóiratok bibliográfiájának* (1964), az egyik első periodika bibliográfiának. Szerkesztőbizottsági tagja volt a rangos *Vasi Szemle* helytörténeti folyóiratnak, majd szerkesztette repertóriumát. Három évkönyv jelent meg a könyvtár kiadásában igazgatói működése alatt, mindhárom (1963., 1970., 1980.) szerkesztői feladatát magára vállalta. Az 1971 óta rendszeresen megjelenő szakmai lap, a *Vas megyei könyvtárak értesítője* több évfolyamát is jegyezte. Témavezetőként elindította a *Vasi életrajzi bibliográfiák* sorozatot, amelyben vezetése alatt 33 kötet látott napvilágot.

Szerkesztésében jelent meg *Szombathely város válogatott bibliográfiája* (1987), és már nyugdíjasként végzett szerkesztői munkájával, a reprezentatív és gazdag irodalmat feltáró *Szombathely bibliográfiája* (1997). Ennek a kiadványnak a létrehozásában együtt dolgozhattam vele. Kemény és embert próbáló feladat volt, anyaggyűjtőként munkatársaimmal együtt szembesülhettünk helyismereti feltárásunk alaposágával és észlelhettük az elkövetett hibákat is. Az óriási anyag válogatása, szelektálása rengeteg időt emésztett fel. Megtisztelő volt számomra, hogy a szerkesztés munkájához is elfogadta véleményemet, rám bízta a kötet illusztrációinak válogatását. A kötet nagyon szép lett, és mint bibliográfia is elismerést aratott. Bényei Miklós írta:

„A városbibliográfiák közkedvelt kategóriájába tartozik Takács Miklós éppen tizenöt évvel ezelőtt, 1997 kora őszen közreadott összeállítása, a Szombathely bibliográfiája. Terjedelme (csaknem hatszáz oldalon több mint nyolcezer tétel), kiérlelt módszertani megoldásai és gondolatgazdag bevezetője révén egyaránt fokozott figyelmet érdemel (sőt követel!).”

(Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2012. 7. sz.)

Szakmai teljesítményét több kitüntetéssel ismerték el: Szabó Ervin emlékéremmel (1972), Állami-díjjal (1978), Pável Ágoston emlékéremmel (1989), Magyar Köztársasági Érdemrend Kiskeresztjével (1994), Szombathely Kultúrájáért Életmű-díjjal (1999).

2000-ben, az Életmű-díj apropójából beszélgettem vele hosszú pályafutásáról, a külső szemlélő számára töretlen és sikeres könyvtárvezetői múltjáról, amelyről így vélekedett:

„Szerencsésnek érzem magam, mert mindaz, amit most a könyvtár életében és a saját pályámon sikerként könyvelhetek el, olyan környezetben tudott létrejönni, amit támogatóként jellemezhetnék. Többnyire olyan munkatársaim

voltak, akik – olykor kemény kritika megfogalmazásával – segítették az intézmény szakmai munkáját.”

(Vas megyei könyvtárak értesítője, 2000. 1. sz.)

Átlagost messze meghaladó érdeklődése számos külföldi szakmai tanulmányút részesévé tette. Gyakran elmondta, milyen fontosak voltak számára ezek az utak, amelyek olyan országokba vitték el, ahol a hazainál jóval fejlettebb volt a közkönyvtárügy. Tapasztalatait, élményeit szívesen osztotta meg munkatársaival és a szakmai irányítókkal. Lelkes szószólója lett a mozgássérültek könyvtárhasználatát megkönnyítő megoldásoknak, támogatója a könyvtári munka gépesítésének, az állományvédelem korszerűsítésének, a bibliobusz bevezetésének a magyarországi ellátásba.

„Ugyancsak rendkívül fontos szakmai tapasztalat volt a bibliobuszok működésével kapcsolatos hollandiai, finnországi példa. Erős hitet adott, hogy ami ott jól működik, azt nálunk is érdemes kipróbálni.”

(Vas megyei könyvtárak értesítője, 2000. 1. sz.)

A könyvtári munka gépesítése már a '70-es évek elejétől foglalkoztatta; volt is ebben az időszakban egy kísérlet a kölcsönzés gépesítésére, de a megvalósulásra a '80-as évek végéig kellett várni, amikor a Berzsényi Könyvtár – a hazai közkönyvtárak közül az egyik elsőként – áttérhetett a számítógépes kölcsönzésre, a honi fejlesztésű KTRKS rendszer segítségével.

Szigorú vezető volt és kíméletlen kritikus. Ma is őrzöm azt a levelet, amit alig párhetes könyvtárosként írtam fiókkönyvtári ügyben a fenntartónknak. Visszakaptam, tele piros javítással és a megjegyzéssel, hogy ilyen levél nem mehet ki a házból. Évekig volt előttem, ahányszor hivatalos levélbe kezdtem. Talán nem volt kíméletes módszer, de annál hatásosabb. Szűkmarkúan bánt a dicsérettel, de aki részesült benne, igazi kitüntetésként élhette meg.

Igazi menedzser volt, tudta, kinek milyen feladatot adhat, ismerte munkatársai képességeit és felkészültségét. Nem volt könnyű jól teljesíteni az elvárásai szerint, de akik kitarítottak, megtanulták a könyvtáros szakmát és a kemény, minőségi munkát.

Nyugdíjasként, amíg romló egészségi állapota megengedte, vállalt előadásokat, részt vett a Vas Megyéért Egyesület munkájában elnökségi tagként, számítottak véleményére a *Vasi Szemle* szerkesztőbizottságában. Szívesen látogatta a könyvtári rendezvényeket, de rendszeres koncertlátogató volt feleségével együtt, érdekelték a város kulturális intézményeinek programjai is. Gyakran jött a könyvtárba olvasni, nyomon kísérte a könyvtári szakirodalmat, és szívesen beszélgetett erről velünk, aktív kollégáival. Mindig érdeklődött az intézmény helyzetéről, családjáról, és boldogan mesélt gyarapodó számú unokáiról. Családja mindig fontos volt számára, imádta három szép és okos lányát, feleségét, aki a tökéletes háteret biztosította számára.

Elhatalmasodó betegsége az utolsó évben megakadályozta, hogy személyesen keresse fel a könyvtárat, de gyakran telefonált és ugyanolyan élénken érdeklődött

szeretett intézménye mindennapjairól, mint korábban. Kért szakirodalmat, örült az eredményeinknek, kitartásra biztatott bennünket az egyre nehezedő helyzetben. Időnként mi is felkerestük, és nagy öröm volt számunkra, hogy 2012 októberében, a megyei könyvtár megalakulásának 60. évfordulójára rendezett ünnepségünkön részt tudott venni. Örült a régi kollégáknak, színes történeteket mesélt a hőskorból, mintha betegsége szünetet tartott volna erre a két boldog órára.

Most búcsúzzunk tőle munkatársai, tisztelői, tanítványai nevében is az ő gondolataival:

„Én természetesen azok közé a könyvtárosok közé tartozom, akik a könyvtárak jövőjét is optimistán és bizakodóan ítélik meg. A könyvtártörténet tanúsága szerint a könyvtár az a művelődési intézmény, amelyik mindig meg tudta újítani önmagát, ha erre szükség volt, és megfelelően tudott reagálni a társadalom változó, újabb feladatokat jelentő igényeire.”

(Könyvtáros, 1978. 12. sz.)

Nagy Éva

**Szalai Ágnes
(1934–2013)**

*„a homlokán feltündökölt a jegy,
hogy milliók közt az egyetleny”*

(Kosztolányi Dezső: Halotti beszéd)

Valakit felidézni olyan, mint egy színes szőttest felfejteni, szálaait szétválasztani. Ami egész volt színeivel, mintázataival, azt az elme csak külön-külön képes szavakba önteni. Így is szinte lehetetlen feladat érzékeltetni azt, ami Őt egyedivé, senki máshoz nem hasonlíthatóvá tette.

Óhatatlan, hogy az emlékező saját emlékein szűrődjenek át az arc körvonalai, mégis remélem, sikerül felvillantani az eleven, mindnyájunk által jól ismert arcot, és megmutatni azoknak is, akik már nem találkozhattak vele.

„Az igazat mondd, ne csak a valódit”

Ágnes egyéniségére mi sem volt jellemzőbb ennél a József Attilától vett gondolatnál. Lankadatlan figyelemmel kísérte a külvilág eseményeit, amit a tények már-

már önkínzásig menő elemzése követett, mert semmitől nem irtózott jobban, mint a sekélyes, egyoldalú megállapításoktól. Egy kérdést igyekezett minden oldalról körüljárni, akár emberi magatartásról, akár történelmi jelenségről vagy művészi értékről mondott véleményt.

Ezt az ars poeticát adta át azoknak, akik munkatársként, barátként a közelébe kerültek.

A kimondott, leírt szó felelőssége hatotta át minden mondatát és tette őt hiteles könyvtárosként, a jövő könyvtáros nemzedékének oktatójaként, kollegiális és baráti kapcsolataiban. Egy tömbből faragott ember volt, mint azok, akikre felnézett, akiknek barátságát élete végéig kincséül őrizte. Számuk az évekkel ugyan egyre fogyott, de emlékezetében elevenen ragyogtak, és egyik legnagyobb öröme az volt, ha mesélhetett róluk. Emlékei szorosan összefonódtak a történelemmel, irodalommal, művészettel, részben családi örökségként, részben az általa szerzett barátok révén. Így válhattak a tankönyvek „kötelező olvasmányai” az ő elbeszélései nyomán eleven, valóságos emberekké, akiknek külön történetük volt. Nagybátyja Radnótihoz fűződő barátságát például vers is örzi, de külön polcon foglaltak helyet a már neki dedikált könyvek, Pernye András, Fodor András, Erdélyi Miklós, Kistétényi Melinda és mások kedves szavaival. Ők – és még annyian – gyakran üldögéltek a Fehérhajú utcai legendás zöld fotelben, élénk beszélgetésbe merülve.

A könyvtár azonban nem csak a muzsikusokat fogadta tárt kapukkal, hasonló fogadtatásban részesültek az új munkatársak is, mint ezt magam is megtapasztaltam.

Éppen új állás után kellett nézmem, amikor váratlanul a fülembé jutott, hogy a Zenei Gyűjtemény embert keres. A Fehérhajú utcai könyvtár felújítása alatt átmeneti szállásként szolgáló hosszú üzlethelyiség végében egy kedves, mosolygós arc fordult felém. Ez volt az első találkozásom Szalai Ágnessel, a gyűjtemény vezetőjével. Szinte az volt az érzésem, már várt rám. Beszélgetni kezdtünk, de kis idő múltán mindkettőnknek úgy tűnt, mintha már régóta ismernénk egymást. Ennek már több évtizede, de mindmáig életem különleges ajándékának tekintem, hogy Ágnes akkor bizalmat szavazott nekem, és befogadott a Zenei Gyűjtemény közösségébe. Személyisége étellel, nevetéssel töltötte meg környezetét, szakmai tudása és a lényéből fakadó humánus számos ismert zenei szakembert vonzott a könyvtárba.

„játszani is engedd...”

Művésznek készült, a cselló volt a hangszere. Nem ok nélkül mondják az előadóművészre, hogy „játszik”. Igen, ő is játszott, bár a gordonkától korán el kellett búcsúznia egy kézprobléma miatt. Schumann gordonkaversenyével diplomázott, ezért erről a műről nekem most már mindig Ő jut az eszembe. A játék az egyik legősibb módja az ember önkifejezésének, a művészethez hasonlóan felszabadít, teret ad a képzeletnek. Meggyőződésem, hogy Ágnes „fejben” továbbra is csellózott. Fülembé csengnek kedves tanáraitól, „Zathu”-ról (Zathureczky Ede) és „Poldi Bácsi”-ről (Weiner Leó) mesélt történetei, akik szeretettel plántálták a tudást az ígértes tehetségbe, aki azt a rá jellemző lelkesedéssel szívta magába.

Talán épp ez a játékoság volt segítségére abban, hogy tovább tudjon lépni, fel tudja dolgozni a pályamódosítás kényszerűségét, a lemondást egyik ifjúkori álmáról. Nem lehet véletlen, hogy fiatal könyvtárosként először egy gyermekkönyvtár vezetését bízták rá Angyalföldön, közel a Lehel piachoz, ahol a környék vagányainak tiszteletét, szeretetét is sikerült kivívnia. Némegyszer olyannyira belefeledkezett a munkába, hogy a házban lakó takarítónő figyelmeztette, hogy ideje hazamenni.

„A távolságot, mint üveg golyót...”

Ágnes a szó valódi és átvitt értelmében is az utazás szerelmese volt. A világra való nyitottságot, a szépség „kézzelfogható” és szellemi kincseire való rácsodálkozás képességét élete végéig megőrizte. Amíg tehetette, minden lehetőséget megragadott, hogy utazhasson, erre gyűjtött, és képes volt banánon élni akár egy hétig, csak hogy láthassa álmai városait.

Az utazás Ágnes számára egyszerre jelentette az ismeretek forrását és inspirálóját. Egy-egy útját több hónapig tartó lázas kutatómunka, az úti cél szószerinti és kulturális feltérképezése előzte meg, így amikor megérkezett, szinte már ismerte is a helyet, tudta, merre kell indulnia, hol vár rá a felfedezésre váró kincs (katedrális, múzeum, kávéház...). Nem volt szüksége fényképezőgépre, agyával pontosan rögzítette a látottakat, és úgy tudott beszélni róluk, hogy legszívesebben azonnal útra keltünk volna.

Annál nagyobb örömet nem is szerezhettünk neki, mint ha magunk is nekivágtunk az ismeretlennek, persze, a tőle kapott útmutatás alapján. Olyan rejtett értékekre hívta fel a figyelmünket, amelyek egyetlen útikönyvben sem szerepeltek.

A Zenei Gyűjtemény

Szalai Ágnes az elsők között ismerte fel, hogy a csak hivatásos muzikusokat ellátó, korlátozottan nyilvános tudományos és szakkönyvtárak mellett szükség van közművelődési zenei könyvtárra is azok számára, akik a zenével nem hivatászerűen foglalkoznak. Ezzel egy időben határozta el a FSZEK Központi Könyvtár zenei gyűjteménye létrehozását. A feladattal az erre szakmai és emberi szempontból legalkalmasabb személyt, Szalai Ágnest bízták meg.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Zenei Gyűjteményét 1964-ben Kodály Zoltán nyitotta meg a következő szavakkal: *„A zenei könyvtár megnyitását örömmel üdvözlöm. Kívánom, legyen olvasója is annyi, hogy mihamar szűknek bizonyuljon.”*

Szalai Ágnes huszonhét éven át volt az általa alapított zenei könyvtár vezetője.

A zenetudósok, előadóművészek, zenepedagógusok bevonásával gyarapított állomány rövidesen rangot vívott ki a hazai és nemzetközi zenei könyvtári életben.

„fehérek közt egy európai”

Az a szellemi „műhely”, amely a Fehérhajú utcában működött, nem csupán a zenei élet eseményeire rezonált érzékenyen, hanem otthonra lelt benne az irodalom, a képzőművészet, végső soron az egyetemes kultúrtörténet.

Az a „Fehérhajú”, amelyet én csak a nyolcvanas évek elejétől ismerek, kezdetől fogva a szakmai és emberi feltöltődés lehetőségét kínálta az ide betérő muzikusoknak. A tudományos munkának, szakmai találkozóknak, baráti beszélgetéseknek egyaránt otthont adott a könyvtár. Ez nem utolsó sorban Ágnes szerteázó műveltségének, zenei és bölcsész végzettségének, a képzőművészet, irodalom, történelem iránti szenvedélyes érdeklődésének volt köszönhető.

Általa ismertem meg olyan kiemelkedő műveltségű muzikusokat, mint Raics István, vagy az irodalom jelesei közül Fodor András. Lehetetlen mindazokat felsorolni, akik nem csupán látogatták a gyűjteményt, hanem Ágnes baráti köréhez tartoztak. Legendás volt például Pernye Andráshoz fűződő barátsága, amelyről már csak az ő visszaemlékezéseiből tudok.

Távlati tervei között szerepelt egy olyan gyűjtemény létrehozása, amelyben egy helyen található a zene, az irodalom és a képzőművészet kimagasló alkotásairól szóló könyvek. Bár ez a terv nem valósult meg, ennek az elképzelésnek a jegyében gyarapodott a gyűjtemény állománya, amely ennek köszönhetően idővel nemzetközi elismertségre tett szert.

Hazai és nemzetközi kapcsolatok

Alapító és éveken keresztül vezetőségi tagja volt a Magyar Könyvtárosok Egyesülete zenei szekciójának.

Amikor a gyűjtemény 1970-ben tagja lett a Zenei Könyvtárak Nemzetközi Szövetségének (AIBM: Association International des Bibliothèques Musicales), Ágnes aktív szerepet töltött be a Nyilvános könyvtárak bizottságának vezetőségében is. Lehetőség szerint részt vett az AIBM kongresszusain, előadásokat tartott és publikációi jelentek meg a szervezet lapjában, a *Fontes Artis Musicae*-ban.

Az 1981-ben Budapesten tartott kongresszuson alkalma nyílt a hanglemeztárral kiegészült Zenei Gyűjtemény bemutatására, és arra, hogy előadást tartson a résztvevőknek a magyarországi zenei könyvtárakról, valamint a zenei könyvtárosok továbbképzésének helyzetéről.

A pedagógus

A Zenei Gyűjtemény vezetése, gyarapítása, az olvasószolgálat mellett szívügyének tekintette a jövő zenei könyvtárosainak képzését is. Az ő kezdeményezésére indultak el azok a tanfolyamok, amelyekben nemcsak oktatóként vett részt, ha-

nem a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal együttműködve a tananyag és tematika összeállításában is jelentős szerepet vállalt. A mai zenei könyvtárosok többsége az ő tanítványa volt.

Több ország szakembereivel összefogva egy olyan állományjegyzéket állított össze, amely a mai napig nélkülözhetetlen a zenei könyvtárosi munkában. (*International basic list of literature on music / comp. by the Public Libraries Commission of the International Association of Music Libraries. Den Haag, Nederlands Bibliotheek en Lector Centrum, 1975.*)

Szakmai elismerés

Hivatásbeli tudását a könyvtáros szakma két legrangosabb kitüntetésével ismerték el. A „Pro Bibliotheca Civica” kitüntetést 1991-ben vehette át. Kiss Jenő, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár akkori főigazgatója köszöntő szavaiból idézek:

„Hosszú évek kitartó munkájával elérte, hogy Közép-Európa egyik számon tartott zenei gyűjteményét mondhatja magáénak a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A hazai zenei életben általános elismertségnek örvend mind a zenei gyűjtemény, mind könyvtárosa.”

Életműve elismeréseként 2005-ben megkapta a Széchényi Ferenc-díjat is.

Ebben kiemelkedő szerepe volt Gócza Juliannának, aki 1991-ben átvette Ágnes-től a Zenei Gyűjteményt, és aki 2007-ig állt a könyvtár élén. Az AIBM Magyar Nemzeti Csoportjának elnökeként ő tett javaslatot Szalai Ágnes fölterjesztésére a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnökével, Bakos Klárával egyetértésben.

Búcsúzzunk az embertől, a baráttól és kollégától Radnóti Miklós soraival:

*És már tudom, halálra érek én is,
emelt s leejt a hullámzó idő,
rab voltam és magányom lassan
növekszik, mint a hold karéja nő.*

*Szabad leszek, a föld feloldoz,
s az összetört világ a föld felett
lassan lobog. Az írótaáblák elrepedtek.
Szállj fel, te súlyos szárnyú képzelet!*

(Negyedik ecloga, részlet)

Liszka Zsuzsanna

Kenyéri Kornélia (1948–2013)

Méltósággal viselt, súlyos betegség után elhunyt Kenyéri Kornélia, a Néprajzi Múzeum könyvtárának nyugalmazott vezetője.

A magyar könyvtárügy kissé háttérben munkálkodó, a rivaldafényt kerülő munkása volt. Soha nem állította magát vagy eredményeit a középpontba; a szerénység volt személyiségének egyik meghatározó vonása, pedig szakmai tevékenysége, publikációi révén jogosan követelhetett volna magának nagyobb figyelmet. Különböző könyvtárakban dolgozott felelősségteljes pozíciókban, így nagy áttekintő, szintetizáló képességre tett szert. A különböző szakmai grémiumokban hasznosította tapasztalatait; a feladatokat kereste és nem az elismerést. A tradicionális értékek mentén elkötelezett könyvtáros volt, számára nem üres szólam volt a hűség, a felelősségvállalás, a kötelességtudás és a segítőkészség.

Csákváron született, és gyökerei egész életére szóló elkötelezettséget jelentettek, az elmúlt években, immár nyugállományban – amíg fizikai állapota engedte – szülőfaluja múltját kutatta. A szülőföld, Csákvár megbecsülése, szeretete miatt tartotta a könyvtárak honismereti, helytörténeti tevékenységét kiemelten fontosnak, ezért is vállalt tisztséget a Pest Megyei Honismereti Egyesületben és az MKE Helytörténeti Szekciójában.

Első diplomáját a Szombathelyi Tanítóképző Főiskola könyvtár–népművelés szakán szerezte, majd az ELTE könyvtár–történelem szakát is elvégezte. Egyetemi diplomamunkáját Vác sajtótörténetéről írta, a szakdolgozat átdolgozott, kibővített változata *A váci sajtó története 1870–1945* címmel Vácott, a Tragor Ignác Múzeum kiadásában, 1992-ben jelent meg. A monográfiában elsősorban a helyi lapok közvélemény-formáló szerepét és közösség-szervező funkcióját vizsgálta, azt, hogy a sajtó hogyan, milyen módon szervezi egy adott helyi társadalom politizáló csoportjait.

Hosszú ideig a helyi közösségek, az önszerveződő munkahelyi társaságok művelődésének támogatása állt könyvtárosi működésének középpontjában is. Egy mára már megszűnt és jórészt elfelejtett, illetve politikailag megítélt – és többnyire negatív konnotációjú – könyvtári hálózatban dolgozott évtizedeken át. 1974-ben lett a Szakszervezetek Pest Megyei Könyvtárának munkatársa, 1982-től igazgatójaként működött 1995-ig, a központi könyvtár sikeres átmentéséig. Módszertanossként az ellátórendszeri munka irányítása és a továbbképzések szervezése volt a feladata. Viszonylag fiatalon, alig 34 éves korában lett a 200 tagkönyvtárból álló hálózat igazgatója. Eredményei alapján 1989-ben a Szakszervezeti Könyvtárigazgatók Tanácsának elnökévé választották. A szakszervezeti könyvtárakra nézve nehéz időszakban, a rendszerváltoztatás éveiben került olyan helyzetbe, hogy a ma-

gyar szakszervezeti könyvtárügy egészéért kellett felelősséget vállalnia. Kenyéri Kornélia személyes életében is nehéz időszak volt a rendszerváltozás ideje. Konzervatív világnézete, a népi kultúra iránti elkötelezettsége, katolikus hite a rendszerváltozás hívévé tették, ugyanakkor látnia, tapasztalnia kellett a munkahelyek megszűnését, a szakszervezeti könyvtárak pusztulását. A gazdátlanná váló gyűjtemények és a könyvtárosok megmentése érdekében általa vívott küzdelmes csaták krónikája a legújabb kori magyar könyvtártörténet egyik tanulságos fejezete lesz. Sok méltatlan támadás érte ezekben az években; ellenfelei a pártállami szakszervezeti lobbierők képviselőjének láttatták annak az elgondolásnak a híveként, miszerint a szakszervezeti könyvtárak gyűjteményeit vétek potom pénzért elkótyavetyélni, nem ez a járható út, hanem a könyvtári rendszer más működő és megmaradó intézményeibe kell integrálni azokat. Saját könyvtárát, a Szakszervezetek Pest Megyei Könyvtárát is sikerült megmentenie. 1993-ban vette fel a kapcsolatot a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Piliscsabán építkező szervezőivel. A Szakszervezeti Vagyont Ideiglenesen Kezelő Szervezet, valamint a Szakszervezeti és Munkahelyi Művelődési Intézmények Egyesülete illetékeseit végül meggyőzte az átadás fontosságáról, és 1995-ben sikerült a könyvgyűjtemény és a munkatársak sorsát megnyugtató módon megoldani.

Kenyéri Kornélia szakmai pályafutásában újabb fejezet kezdődött. Egy új könyvtár létrehozása volt a feladata. Ő tervezte meg a felsőoktatási könyvtár szolgáltatásait, kiválasztotta az integrált számítógépes rendszert, pályázatokat írt eszköz- és könyvbeszerezésre. Sok teendő hárult rá a gyűjteményszervezés, a gyarapítás napi teendőiben, ennek részeként hagyatékokat szerzett meg. Megszervezte a könyvtár hírlap- és folyóirattárát, megindította a mikrofilmlezési programot, felállította az oktatói publikációk adatbázisát. Azonban egy új szervezet létrehozása szükségszerűen érdekek sérelmével jár együtt, a könyvtárfejlesztés stratégiai céljainak kijelölése kapcsán méltatlan támadások érték az egyetem vezetése részéről, fokozatosan háttérbe szorították, ellehetetlenítésére törekedtek.

Mégis a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen eltöltött évek egyik hozadéka volt bekapcsolódása az oktatásba. Sajtótörténeti szemináriumokat tartott és *Bevezetés a forráskutatásba* címmel indított módszertani kurzust hallgatóknak. Az 1990-es évektől részt vett a leendő könyvtárosok képzésében is. Az ELTE Tanárképző Főiskolai Karán folyó szakos képzésben működött közre; sajtótörténeti speciálkollégiumot és a helytörténeti munka alapjaiba bevezető szemináriumot tartott.

2000-ben sikeresen pályázta meg a Néprajzi Múzeum könyvtárának vezetői állását. Az ország egyik legjelesebb szakkönyvtárának lett felelős vezetője osztályvezetői besorolásban. Megindította a könyvtár digitalizálási programját a pályázati forrásból beszerzett multifunkcionális szkennerek segítségével. Megújította, új alapokra fektette az intézmény szakkönyvtár tevékenységét. A múzeum kiadásában megjelenő *Néprajzi Értesítő* repertóriumát az ő irányításával készítette el a könyvtár fiatal munkatársa, Nagy Réka 2003-ban. Megelőzte a repertórium közreadását a kurrens *Magyar néprajzi bibliográfia* megújítása az 1997-1998-as kötet megjelentetésével. A nyomtatott változat mellett 2001-től hálózati úton is elérhetővé vált a Néprajzi Múzeum könyvtárának bibliográfiai adatbázisa. A *Néprajzi Értesítő* 2005-ben napvilágot látott 87. kötetében terjedelmes tanulmányban tette közzé kutatásai eredményét a könyvtár történetéről (*Habent sua historia libelli*, 77–129. p.).

Kenyéri Kornélia hosszú éveken át, 1997-től 2009-ig a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* szerkesztőbizottságának volt megbecsült tagja. Számos írását is a folyóiratban publikálta, és az ő munkájának köszönhető a 3K éves mutatóinak összeállítása. A legutolsó, a 2012-es év terméséről számot adó indexet már betegen, de jó hangulatban, bizakodva készítette el.

2009-ben vonult nyugállományba. Részből Csákváron töltötte idejét, a falu múltjával foglalkozott. Szülőfalujáról számos cikket közölt országos lapokban, és több alkalommal tartott rádióelőadást, adott interjút a település múltjáról. Levéltári kutatásai során akadt rá az ászári Római Katolikus Iskola könyvtárának dokumentumaira; tanulmánya Tatabányán, a József Attila Megyei Könyvtár 1994-es évkönyvében jelent meg. Csákvár múltjáról szóló írásai a helyi lapban kaptak helyet. Két nagy kiállítást szervezett az általa is felkutatott anyagból, 2009-ben a *Csákvári Egyházközség története* című, a következő évben pedig a *Vértessoglári Egyházközség történetéről* összeállított kiállítás rendezője volt. Másik, mondhatni, szívéhez közel álló régió Vác és a Dunakanyar volt, *Evezőstúra az Ipolyon 1907-ben* című terjedelmes forrástanulmánya Szobon jelent meg a *Börzsönyvidékben* 1994-ben. (67–105. p.)

A hűség és a felelősségvállalás mellett személyiségének meghatározó vonása a kötelességtudás és a segítőkészség volt. Szigorú volt, elsősorban önmagával, de környezetével, munkatársaival szemben is, emiatt vélték többen úgy, hogy tüskés a modora. Megkövetelte beosztottjaitól a maximális teljesítményt, a feladatok maradéktalan ellátását. A jó ügyért mindig bátran kiállt; munkatársai, kollégái egzisztenciájának védelmét mindig következetesen képviselte. Ez a tulajdonsága főleg az 1990-es évek elején mutatkozott meg. Ugyanakkor rendkívül segítőkész volt. Barátai problémáit, ügyes-bajos dolgait mindig meghallgatta, gyakran vissza is éltünk türelmével, empátiájával. Ironikus megjegyzései, kitűnő humorérzéke miatt is felejthetetlen lesz barátai, ismerősei számára.

Kenyéri Kornélia is elmondhatta volna magáról Szent Pál apostol szavait:

„A jó harcot megharcoltam, a pályát végigfutottam, hitemet megtartottam.”

(2Tim 4,7)

Kornélia, nyugodj békében!

Pogány György

Temesi Ferenc Bartók-könyve

Temesi Ferenc könyvének műfaji megjelölése: regény. Recenzens rögtön leszögezi, hogy miközben több mint regény, aközben nagy regény, érdemes elolvasni.

A cselekmény két szálon fut: az egyik a bartóki, a másik a Temesi-féle történet. Recenzensnek erről Thomas Mann *Doktor Faustus*-ja jut eszébe. Abban is egy zeneszerző, Adrian Leverkühn életéről van szó, és abban is a regényt elbeszélő, dr. phil. Serenus Zeitblom a maga életéről is tudósít. Az alapvető különbség persze az, hogy ott mindkét személy fiktív, Temesinél viszont Bartók is – noha regényhős – és az író is valóságos személy.

A könyv 110 fejezetből áll. Ez a tagolás lehetőséget ad a szerzőnek arra, hogy ide-oda ugráljon részben a két vonulat között, részben az időben. Temesit régóta foglalkoztatta Bartók, rengeteget olvasott róla a könyvhöz csatolt 79 tételes bibliográfia szerint, nem is beszélve az interneten elérhető számtalan információról. (Itt azért jegyezzük meg, hogy Recenzens hiányolt a bibliográfiai felsorolásból két költő-óriást, illetve műveiket: Illyés Gyula *Bartók* és Nagy László *Bartók és a ragadozók* című versét, illetve írását. Temesi nyilván mindkettőt olvasta, és noha szép-irodalmi művek, mindkettő nagyon jól foglalja össze a bartóki életmű lényegét.) Nyilatkozatai szerint Temesi mégsem dokumentumregényt írt. Az olvasót azonban – vagy éppen ezért – közelebb viszi Bartókhoz, személyes ismerősévé teszi. De ugyanez vonatkozik Temesire is, aki magát Életrajzírónak, Életrajzolónak, röviden „Él”-nek nevezi – recenzens is ez utóbbinál marad –, és regényszerűen mesél saját életéről meg a rendszerváltás óta eltelt időszak Magyarországról. Így az olvasó Temesihez is közelebb kerül. Recenzens – élve a könyv szerkezete adta ötlettel – veszi magának a bátorságot, hogy az ismertetésben is ide-oda ugráljon, egy-egy témát kiragadva a könyvből.

A bartóki történeteket többen mesélik: hol a szerző, Él, hol maga Bartók, hol Bartók valamelyik ismerőse, esetleg a fiai. A 69. fejezetben pedig Él képzeletbeli riportot készít Bartókkal.

A történet Amerikában kezdődik, éspedig bizarr módon, mert Bartók óvatosan négykézláb mászik, két perzsa kiscicával a vállán. Akihez beszél, Illés Ágota, Bartókék egyik amerikai mentora – az ő házának, „nyári lakának” a vendégei éppen –, aki nem más, mint Guszev kapitány kitalálójának, az író Illés Bélának, a felszabadító szovjet hadsereg tisztjének a húga. „Világ tőkésai, egyesüljete!” jelszóban látta a jövőt – írja Él, és férjhez ment Mr. Fasett-hez (aki a történet idején már nem él). Illés Ágota egyébként valóban sokat segített Bartókéknak amerikai berendezkedésükben, például lakásuk használt bútorokkal történő berendezésében, majd Pásztori Dittával barátnék lettek.

A második fejezetben haldokló apjától búcsúzik a hét-nyolc éves kinézetű kisfiú, aki az apa halála után a kis család egyedüli férfitagja lesz. Anyja, Voit Paula

pozsonyi német családból való, ő volt az, aki mindent elkövetett fia érdekében: kiktartása, tanítása és hiúsága nélkül Bartók nem lett volna az, amivé lett. És itt álljunk meg egy pillanatra, egy könyvtári vonatkozásra utalva: a könyvtáros generációkat egyetemen oktató Voit Krisztina – Recenzens évfolyam- és csoporttársa – ennek a Voit családnak a leszármazottja volt, csakúgy, mint öccse, Voit Pál, aki jelenleg Tatabányán a József Attila Megyei Könyvtár igazgatója. Visszatérve a mamához: Bartók is hasonlóképpen ragaszkodott édesanyjához, húgának is elismerve egy beszélgetésük alkalmával, hogy a mama őt jobban szerette-támogatta.

Bartók jellemzésére nem vállalkozhat Recenzens, hiszen erről szól a könyv. De azért álljon itt egy jellemzés Péter fiától: „*Most néztem meg alaposabban újra: 164-165 cm lehetett, szinte gyermekien vézna, törékeny alkatú volt. Súlytalan, lebegő, kissé hullámzó járása, akaratos, de arányos feje és döbbenetesen mély szeméi ugyanazok voltak. Akire rányíltak, azt iszonyatos erővel megfogta a kisugárzó akarat, öntudat, biztonság, valami gyémánt-tisztaság és keménység és háborzongatóan mágikus erő... Arányos végtagjait, mozgását kulturált önfegyelem vezérelte, egyetlen gesztusa, sőt szemsugara sem árulta el, kivel állunk szemben. Ösztönösen a legkisebb erőt fejtette ki a szükséges testi eredményhez. Am ha zenélt, mindez megváltozott. Egész valójában a démoni erő szállta meg, fölhorgadt belőle a sámán, és a zongora zenekarként dübörgött, csattogott, zokogott és bőgött, zengett, ordított és üvöltött csapásai alatt. ...Am az arca mindvégig semleges maradt. Csak a fény lobbant fel szemében – itt volt igazán elemében. ...Mindenki lehet tehetséges fiatalon. Megőrizni a tehetséget hatvanegy és fél évesen, mint az édesapám, ehhez erő kell, kiolthatatlan belső tűz, kimeríthetetlen képesség, világos fejjű céltudatosság, alkalmazkodás, szerencse és kitartás.*” „*Nem tudta elviselni sem a hamis, sem a művi dolgokat, például a művirágokat, sem az emberi kétszínűséget*” – mondja máshol Péter máshol. „*Béla mindent szeret, ami igazi*” – mondja Ditta Ilés Ágotának.

Bartók magyarsága lényéből fakadt. Még Pozsonyban laktak, és Bartók a főiskolára készül. A Mama azt szeretné, ha Bécsbe menne, de Bartók Pestre akar menni: „*Nem, Mama. Lehet, hogy németek tanítanak Pesten is, de mégiscsak magyar az az iskola. Liszt szelleme elevenen él ott.*” És zenéje is magyar. „*A zene túlságosan is szülőföldünkből hajt ki, nekünk némi magyar ízzel. Egy futamtól aligha várhatjuk ugyanazt a hatást más nemzet szülöttjétől*” – nyilatkozta, írta Bartók. Recenzens nemrég hallotta az idei Tavaszi Fesztivál nyitóhangversenyén Kocsis Zoltán vezényletével a *Concertót*, és neki is – noha botfűlű – feltűnt ez a magyar íz, nemcsak a „*Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország*” dallamainál. És itt igazat kell adnunk Él-nek, amikor kikel az ellen a felfogás ellen, miszerint a *Concertóban* ez a „magyarkodás” nem őszinte érzés, hanem ironikus játék. Bartók közismert indián-szeretete is magyarságából fakadt. Bartók egy alkalommal felolvasott egy könyvből a feleségének: „*Azt már a legvaskalaposabb amerikai etnográfusok is elismerik, hogy kb. 12-20 ezer évvel ezelőtt népesült be Amerika ázsiai törzsekkel, uráli népekkel. Az ugorok – az ősmagyarok, mondom én –, ez a könyv egyik legfontosabb megállapítása, egy része átkelt 11 000 évvel ezelőtt – akkor még száraz lábbal – a Bering-szoroson. Vagyis az indiánok távoli rokonaink. Szibériában volt a good by, s mi pechünkre Európát választottuk.*” „*– Mi bajod Európával?*” – kér-

dezte tőle Ditta, mire a válasz: „– Nekem semmi... Nekik van bajuk velünk. Ezzel a kis szigettel a szláv és germán nyelvtengerben.” 1943 decemberében egy ismerősének írta: „*És szegény Magyarország sorsa, hátában az orosz veszéllyel – a jövő kilátásai meglehetősen sötétek.*” (Ha már Bartók magyarságánál és indiánok iránti szeretetéről van szó, Recenzens megjegyzi, hogy véleménye szerint a könyv borítója – amelyen Bartók indián fejdíszben van, ennek egyik fele piros-fehér-zöld – ízléstelen és méltatlan Bartókhoz is meg a könyvhöz is. Recenzens le is vette a borítót, szerencsére, mert alatta a könyv kötése – galambszürke műbőr, fehér betűkkel – szép és ízléses.)

Bartók első szerelme Geyer Stefi volt, a későbbi világhírű hegedűművész, akinek Bartók hegedűórákat adott, és bele is szeretett. Neki ajánlotta, írta az I. hegedűversenyt. A szerelem azonban viszonzatlan maradt, Bartók pedig elkeseredett, ezt írta többek között tizenöt oldalas búcsúlevelében: „*Tehát búcsúznom kell örökre, utoljára írok magának! Utoljára!... Hát nem értette mégse, mit jelent nekem ez a hegedűkoncert – az I. tétel, hogy ez az én magához intézett vallomásom?*” Ezt követte még az I. vonósnégyes, de ezzel már az elkeseredett Bartók visszatért az életbe, és immár kicsit kívülről tekintve azt írja: „*Azelőtt nem hittem, míg magamon nem tapasztaltam, hogy valakinek művei tulajdonképpen az életrajznál pontosabban jelölik meg életének nevezetes eseményeit, irányító szenvedélyeit.*” A címzett pedig nem más, mint Bartók leendő első felesége, Ziegler Márta. Ő is Bartók tanítványa volt, s ő lett aztán ifjabb Bartók Béla édesanyja. Kiköltöztek Rákoshegyre (ma Budapest XVII. kerülete – és így lett Él Bartók földije, merthogy egy időben ő is Rákoshegyren lakott.) Bartók kapcsolata azonban továbbra is megmaradt az időközben Svájcba költözött Geyer Stefivel. Bartókék később a budai Szilágyi Dezső térre költöztek. Tizenhárom év után váltak el. „*Tizenhárom esztendő Bartók mellett, nehéz időkben társa, kiskamasz fiúk anyja. De már gyermekéveiben is Bartók hatása alatt állt. Egész élete az övé volt. A gondolkodása hozzáalakult, és ezért tudta, kerülnie kell a tettetést.*” Megérezte, hogy férje beleszeretett a nála 22 évvel fiatalabb tanítványaiba, Pásztory Edithbe, Dittába, és félreállt. Bartók és Pásztory Ditta összeházasodtak, és csak Bartók halála választotta el őket. Gyermekük Péter volt. Bartókék a náci veszély elől külföldre mentek: Svájc és az Egyesült Államok között választhattak, végül ez utóbbi mellett döntöttek. „*Nem mondtad soha, de az egész útért az én zsidó mivoltom is felelős. Az asszony elővette a nők legerősebb fegyverét: a könnyeket befogadó zsebkendőt. Nem a dögvészországi, kampóskezes nácik? És a Mama halála?, kérdezte a férj. Szípgógás volt rá a válasz.*” Elza húgának is azt mondta, hogy nemcsak Ditta miatt, hanem maga miatt is menekülniük kell: „*Mert én tudom, hogy a germán veszély most nagyobb, mint a szláv, és a magyar egyiket sem szenved. És ezt ők tudják rólam, Nem kell zsidónak lenni ahhoz, hogy utáld a nácikat. És nem kell oroszoknak, hogy utáld a bolsevikokat.*”

Bartók és Kodály – a két zenei óriást közhelyszerűen együtt szoktuk emlegetni. Temesi könyvében ez a közhely élő valósággá válik, valóban nagyon értették, megértették egymást. 1920-ban többek között Bartók ezt írta egy Philip Heseltine nevű angol zeneszerzőnek: „*...szeretném figyelmét felhívni egy kiváló magyar zeneszerzőre: Kodály Zoltánra... Kodályon és Lajthán kívül nincs értékes zeneszerzőnk.*” Amerikába indulásuk előtt elbúcsúznak a Kodály házaspártól. Bartók megkérdi Ko-

dályt, hogy nem félti-e magát. „*Nem annyira, mint téged*” – volt a válasz. „*Felállnak, megölelik egymást. Vannak megtartó barátságok. Kodály őriző ember. Ha Bartók avant-garde, Kodály az arriére-garde, az utóvéd. És ez már így is marad.*”

És most térjünk át a könyv másik, Temesi-féle vonulatára. Ezekből a fejezetekből, amelyek hely-, időpont- és téma tekintetében szintén ide-oda ugrálnak, képet kapunk a rendszerváltozás utáni időszakról, Temesi életéről. Itt is csak kiragadott példákat említhetünk. „...*az írás befejezése után jóval – már ittasan – taxiba vágta magát, és így vitte az írást a szerkesztőségbe. A taxi megmentette a tömegközlekedéssel járó rettegéseitől, az ital elnyomta félelmét az ismeretlen embersokadalomtól, az idegen helyszínektől, villogó fényektől, nagyvárosi zajoktól, a sokaság sodrásától, mindentől. Halál, válás, költözés, anyagi gondok, elveszett szerelem mind okozhatták szociofóbiáját, hisz’ ezek mind megtörténtek vele gyors egymásutánban.*” A szerkesztőség a Magyar Nemzet szerkesztősége volt (amelyet Él átkeresztelt Magyar Szívtestőr-nek). Leírja a szerkesztőségbe kerülését és onnan történt eltávolítását is. Elmeséli a Magyar Művészeti Akadémia megalakulásának történetét, Makovecz Imre megkísértését Kosáry Domokos által, Él felvételét az akadémiába, Makovecz Imre temetését, hagyatékát az Apor Vilmos téren felépítendő templomról.

Megörökíti az ’56 ötvenedik évfordulóján elkövetett rendőri brutalitást, amely így bekerült a magyar irodalomba is, kitörölhetetlen emlékként: „*2006-ban, tavaly irtam, akkor az ötven évvel ezelőtti október 23-át ünneplőkre ráengedték a rohamrendőrséget, lovakon, brong a kardlap, motorokon és gyalog, ha nem is élessel, de gumilövedékes tűzparanccsal. Vízagyú, csiliszpré, gumibot, teleszkópos verővas, magyarul vipera, puskával fejmagasságban célzó, szám nélküli, azonosítatlan rohamosztagosok, széttépett, taposott magyar zászlók, kilőtt szemek, megkínzott, megalázott, ronggyá vert elfogottak – aki ezt a népverést és kínzást elfelejti, az ne éljen igaz demokráciában. A farkaskapitalizmus legyőzte az úgynevezett kommunizmust, s ha már erre járt, a demokráciát is.*”

Temesi esszészerű megemlékezést ír Lázár Ervinről, Cseh Tamásról, megemlékezik Rózsa Flores Eduárdóról, kizárva annak lehetőségét, hogy terrorista merényletre készültek volna Bolíviában, amikor megölték őket. Tiszteleg atyai barátja, „halott testvére”, Páskándi Géza emléke előtt, akiről megállapítja, hogy „...*zseni volt. Nemcsak a huszadik század legnagyobb magyar drámaírója, a nyelvet Arany János-i szinten tudó költő, de eget karcoló esszéista, messzelátó regényíró, tömör novellák mestere és persze filozófus.*” És felidézi azt az esetet, amikor a Fészekben „*egy másik drámaíró (akiből később politikus lett, bizonyos Csurka István) fojtogatni kezdte az én barátomat, míg én a végén voltam. Te mocskolój, üvöltötte*” – mert féltékeny volt, hogy Páskándi drámáit játszották a színházak.

Megtudhatjuk azt is, hogy Paul Simon – a Simon & Garfunkel duóból – kívándorolt magyar zsidók gyermeke volt, ahogyan a Columbo hadnagyot alakító Peter Falk dédunokája Falk Miksának, továbbá azt is, hogy miért romlott meg kapcsolata Esterházy Péterrel, bár korábban jó viszonyban voltak.

Recenzens úgy érzi, hogy Temesivel kapcsolatban szólni kell „Kislábú”-ról, aki e könyv írásakor kedvese, szeretője, múzsája volt. Temesi – ezt már többször megírta – 1973-ban autóbalesetet szenvedett, amiben rajta kívül mindenki meghalt,

többek között Kati, „élete legnagyobb szerelme”. Azóta özvegynek érzi magát (hiába nősülés, válás, két gyerek), a tragédia begyógyíthatatlan sebet ejtett rajta.

„*De egy napon lenéz rád a Jóisten*” – és Temesi megismerkedik a Kislábúként emlegetett magyartanárnővel, akinek 35-ös lába volt, 150 valahány centi magas, „csöppnyi lányka”, világoszöld szemű, fekete hajú, egy zsidó kántor unokája, művelt, és Bartók zenéjét szerető. Élnek gyomorfekélye lett, kilyukadt a gyomra, és csak Kislábú unszolására ment be a kórházba, ahol négy és fél órás műtéten esett át. Kritikus volt az állapota, külföldön élő fiát is hazahívták. Betegsége, lábadozása alatt Kislábú volt mellette, ápolta. Él felgyógyult. Recenzens – teljesen illetéktelenül – de úgy érzi, mintha Kislábú felnőtt volna Kati emléke mellé.

Végezetül a Temesi-félelőtől térjünk vissza a bartóki vonalra Él barátja, a kiváló orvos–dzsesszmuzsikus, Szabados György segítségével, aki nagyszerű ismerője volt a népzenenek, Bartóknak, és aki „*úgy beszélt, mint más fogalmazott*”: „*Megállt az egyik nagyszárnyú ablak előtt. Nézz ki a kertre. Az őszi szétesés, a novemberi avar, a téli magárahagyatottság alól föl kell izzítani, újjáteremteni az élet, az értelem és a méltóság tavaszát. A bartóki szemléletben és zeneiségben is ez a folyamat, ez a kódszerű alapjellegzetesség él. Zenéje sallangmentesen, pontosan, teljesen és egyszerűen tele van ezzel az ősi energiával. Bartóknál ez kikezdzhetetlenül így van. (Nemzete azonban ebből az őshagyományból lassan kiesek, s ez öngyilkosság.) Tehetségének készlete nem is tőr, nem is türt korlátozást, legfeljebb önkorlátozást.*”

Bartók beteg lett Amerikában, leukémiában szenvedett. „*...utolsó öt éve nehezebb volt, mint az előtte élt hat évtized.*” Nem akar kórházba menni, bár tudja, hogy közeleg a vég. Végül az orvosa győz. Mentőt hívnak, amíg várják, megkéri Péter fiát, hogy húzzon tizenhét ütemre való vonalat kottapapírra. Bartók megszámolja, hogy megvannak-e, aztán az utolsó ütemvonal végére odaírja, hogy „*vége*”. Máskor ilyet nem tett. Ezek voltak a III. zongoraverseny partitúrájának a záróütemei. Ezt akarta még otthon befejezni. Nem sikerült neki.

A könyv vége facsimile változata a III. zongoraverseny utolsó ütemeinek.

Befejezésül még egy idézet a könyvből: „*Azt mondták, a 21. században jön el Bartók ideje. És eljött ez a század. Ha én, élethossziglanig Életharcoló, eljutottam a beatból Bartókig, talán másoknak sem lehetetlen.*” – Ehhez és ennek érdekében már csak megismétli Recenzens: érdemes elolvasni a könyvet, ami sokkal több, mint regény.

(Temesi Ferenc: Bartók. Regény. Pécs, Alexandra, 2012. 598 p.)

Poprády Géza

Egy csodálatos könyvről – néhány szerény kritikai megjegyzéssel

Maróti Andor: A nélkülözhetetlen kultúra

Maróti Andor könyve igénytelen külsejű, mindössze kétszázötz oldalas kis opus, könyvesboltok kirakatában kinek sem tűnhet fel. A címe sem látszik közönséget vonzónak. A kultúráról, a kultúra fontosságáról, állítólagos nélkülözhetetlenségéről annyi mű, annyi cikk, annyi előadás van és volt mindig is forgalomban, hogy nemcsak szenzációt, de különösebb figyelmet sem gerjeszthet – véli az ember. Aki azonban belelapoz a kisdud könyvbe, az egyik csodálatból a másikba esik. Ha inkább léha természetű, ha a teoretikus elvontságok nem vonzzák igazán, akkor is elbűvöli őt a kötetben található szellemesebbnél szellemesebb anekdoták, viccek, történetek szinte végeláthatatlan sora. Csak egyet emelnénk ki a sok-sok közül. A szabadidő-kutatás egyik világhírű francia mestere egy budapesti konferencián azt fejtegette, hogy a munkaidőn túli ténykedés sem számítható szabadidő tevékenységnek, ha az pénzkereséssel jár. A nagy magyar szociológus erre azt válaszolta: szóval ha kártyázok és nyerek, akkor nem szabadidő-tevékenységet végeztem, de ha vesztek, akkor igen. Nos, az ilyenféle történetekből szinte kifogyhatatlan Maróti könyve. De a nemcsak anekdoták iránt érdeklődőt is felcsigázhatja az, ha látja, ki mindenkire hivatkozik a könyv lapjain. Aligha van a filozófiának nagy mestere, aki nem jut szóhoz e könyv lapjain. Aligha van neves kultúrakutató, akinek nézetei ne szerepelnének a műben itt vagy ott. Az ember persze gyanakvó. Gyanakvásából következően azért megnézi (vagyis elolvassa) a művet, hogy lepleződjön már le a szerző. Aki ilyen sok és ilyen különböző szerzőt idéz, az nyilván másodlagos forrásokból (vagyis hallomásból) dolgozik. Ám igen hamar kiderül, kiderülhet mindenki számára, hogy nem. Nagyon nem. Maróti Andor egyként otthon van Heidegger és Gadamer, Arisztotelész és Kant műveiben, valamint a mai nyugati kultúrakutatók (névről csak kevesek számára ismert alkotók) munkáiban. De nem idegenek, sőt nagyon is otthonosak számára az etnológia, ma inkább azt mondanánk, de Maróti is azt mondja, a kulturális antropológia nagymesterei, sőt, a hazai és külföldi szépirodalom sztárjai is. Remek idézetek hosszú sorával él Adytól Örkény Istvánig, Dürrenmattól – ki tudja, meddig. És nem csak idéz, elemzi is az idézeteket. Röviden, de mindig telitalálatú módon. Szóval az ismeretek, információk hallatlan bőségét nyújtja – alig több mint kétszáz oldalon. Ám mindez csak kedvcsináló lehet. A mű sokkal komolyabb, mélyebb, tudományosabb, eredetibb, semhogy ilyen – azért éppen nem felületes – érvekkel kellene, lehetne szólni róla. Maróti igen alapos, pontosan kidolgozott, a hatalmas nemzetközi szakirodalomból is messze kiemelkedő módon szól a kultúráról. Pedig megközelítésmódja játszián egyszerűnek tűnik. A szerző ugyanis abból indul ki, hogy kultúrán régebben is, manapság is az

irodalom, a művészetek, a nagy szellemi produkciók ismeretét, befogadását értik általában. Maróti nem hivatkozik rá, de Szerb Antal is ezt írja Kazinczy kapcsán, mondván, hogy Kazinczy „hatalmas” műveltsége mindössze a klasszikus irodalom és egy kevéske képzőművészeti alkotás ismeretéből állt, ám ezzel a tudással napjainkban is (mármint Szerb Antal napjaiban, de bátran kiterjeszthetjük az időt a mi napjainkig is) igen művelt ember számba menne, mehetne. Nos, Maróti egész könyve egy hatalmas vita ezzel a műveltségfelfogással, ezzel a kultúrakonceptióval. És nem azért, mert a szerző szerint nem fontos, nem életbevágóan fontos a szépirodalom, a képzőművészet, az ún. magas kultúra. Hanem azért, mert a kultúra sokkal több is, és egészen más is, mint amit rajta – a köznap vagy akár sznobisztikus világban – értenek.

Ez a könyvnyi terjedelmű vita azonban mégis sokkal több mint vita. Hiszen Maróti nem az ellenkező nézetek (számuk igen sok és nem akárcik képviselik) cáfolásában, kiigazításában, saját ellenérvei felsorakoztatásában jeleskedik, bár persze abban is. Az ő ereje, és így a könyvéé is elsősorban, sőt mindenekelőtt abban áll, hogy állandóan kibővíti, egyetemesíti, általánosítja, összefüggő, egységes teóriává alakítja a kultúrának, a művelődésnek és a műveltségnek a fogalmát. Mit fogalmát! Hisz’ nem egy akármilyen összetett, sokoldalú, tudományosan sokszorosán megalapozott „fogalom”-ról van szó, hanem egy csaknem teljes világképről, világértelmezésről, egy mélyen filozofikus – vagyis az egészre tekintő, azt értelmező – antropológiáról. És a könyv egyik, ha nem legnagyobb érdeme éppen az, hogy képes mindent egészben látni és láttatni, hogy a látszólag, de csak látszólag olyannyira specifikus kultúra-fogalmat oda helyezi, ott láttatja, ahová az valóban való, az egyetemes kategóriák közé.

Aki idáig követte röpke megjegyzéseinket, talán arra gondol, hogy azért meglehetősen életidegen lehet Maróti Andor könyve. Valahol a toposz noétoszban (a platonói ideák világában) jár, ahová nem szívesen követjük. Ám erről szó sincs. És nem csak, sőt elsősorban nem azért, mert mint említettük, számos érdekesség, anekdota, sőt vicc is található a könyvben. Hanem elsősorban és mindenekelőtt azért, mert miközben folyamatosan bővíti, mélyíti és egyetemesíti a kultúra, a művelődés és műveltség „fogalmát”, egyre-másra olyan konkrétumokat, önmagukban is hatalmas problémakomplexumokat elemez – minden rövidege, tömörsége ellenére is átfogó, nem terjedelemben, de szellemileg átfogó módon – mint a szimbólumalkotás (sőt az ember mint szimbólumalkotó, sőt mint szimbólumokban, szimbólumok által létező lény), mint a kreativitás, az öregség, az unalom, a nemzeti kultúra, a globalizáció, a bűnözés, az agresszivitás. Hisz’ csak néhány fontos, igen fontos motívumát, témáját soroltuk fel a könyvnek. De aki csak az egyik vagy a másik iránt érdeklődik, az is sokat, igen sokat kaphat a műtől. Ezért is sajnálatos, hogy nincs a kötethez tárgymutató (de ezért kárpótolhat az, hogy akit csak egy-egy rész-téma érdekel, kénytelen lesz, örömmel lesz kénytelen végigolvasni az egész munkát).

A mű felépítése tantételszerűen világos, ám tömörsége miatt ez a felépítés nemcsak egyszerűvé teszi az áttekintést, de mintegy el is fedi a speciális keresésekhez vezető utakat. Hogy mikor és hogyan jutunk el például az unalom elemzéséhez (szinte Heidegger Gond-elemzésére emlékeztet ez a néhány passzus), azt főként nehéz megtalálni, ha valaki csak a tartalomjegyzékre óhajt támaszkodni. Pedig ez az elemzés is megér egy „misét”. De a könyv koncepciója eltakarja azt is, hogy mi-

kor és hogyan esik szó a szellemről. Ha vulgarizálni akarnánk, akkor azt kellene mondanunk, hogy lényegében az egész könyv erről, csak erről szól. És itt teret engednénk a könyvvel kapcsolatos egyik kritikai megjegyzésünknek. Úgy hisszük, persze lehet hogy tévedünk – mert nehéz egy olyan hatalmas elmével és hatalmas felkészültséggel vitatkozni, mint amilyen Maróti Andoré –, hogy a szellem kategóriáját ő azért egy kicsit szűken fogja fel. Egy nagy magyar filozófus írta:

„Szellem és természet, úgy amint a jellemző és összevető tudat előtt jelentkeznek, két külön világot jelentenek, melyek épen ezen a síkon, a tudottság és megjellemzettség síkján, a fenomenológiai síkon egymásra vissza nem vezethetők. Mivel azonban épen ebben a tapasztalati, fenomenológiai világban a szellem a természethez kötötten jelentkezik (az emberben) és a természet a maga foghatóságának súlyával rákényszeríti magát az emberi tudatra, érthető, ha az elvont ismeret-alkotáshoz nem szokott elme állandó kísértésben van a szellemet a természetnek, illetőleg az anyagnak mintájára elgondolni.”

Nos, néha úgy tűnik, mintha – persze csak távolról, de azért mégis – Maróti is beleesne ebbe a „bűnbe”. Része lehet ebben annak is, hogy amikor a konkrét emberi szellemet elemzi, olyan agykutatókra és etológusokra támaszkodik, akik a szó mai értelmében materialisták, és olyanokat nem is említ, akik épp ellenkezőleg (pedig hazai nagyságokra is építhetne, olyanokra, mint Szentágothai János vagy Hámori József), nem is szólva a mai amerikai vagy német szellemfilozófusokról.

Mondottuk, hogy Maróti tájékozottsága szinte visszariasztóan hatalmas. Mindent és mindenkit ismerni látszik, aki témája kapcsán szóba jöhet. Am néha sajnálja a sokkal kevésbé, összemérhetetlenül kevésbé tájékozott recenzens, hogy egy-egy téma kapcsán Maróti nem hivatkozik erre vagy arra a szerzőre, aki sokkal jobban jönne, jöhetne neki és művének érvelés gyanánt, mint azok, akiket preferál. A szellem témája kapcsán Nicolai Hartmann hiányoljuk, a szimbólumképzés kapcsán Cassirert, és mondhatnánk még néhány, de igazán csak néhány nevet. Nem tesszük, már az eddigi kritikai megjegyzéseket is restelljük valamiképp, hiszen valóban egy csodálatos műről volt módunk szólani.

Hogy ezek után kinek ajánlanánk a mű elolvasását, még inkább alapos tanulmányozását, azt igen könnyű megmondanunk. Ajánljuk minden felnőtt embernek. A csak nagykorúaknak persze nem. Nekik hiába is ajánlanánk. (Hogy ez a megkülönböztetés: felnőtt és nagykorú mit jelent, azt pazarul bemutatja, Karácsony Sándor nyomán, maga a kötet.)

(Maróti Andor: A nélkülözhetetlen kultúra. Neckenmarkt, United p.c. 2013. 212 p.)

Vajda Kornél